

Ραφαήλ: *Σχολή των Αθηνών*. Λεπτομέρειες από την αναγεννησιακή απεικόνιση της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας (νωπογραφία από την *Αίθουσα της Υπογραφής* στο Βατικανό, 16ος αι.). Απεικονίζονται στην αριστερή εικόνα ο Σωκράτης και στη δεξιά εικόνα ο Πλάτων, ο οποίος με το ένα χέρι δείχνει προς τον «κόσμο των ιδεών» και με το άλλο κρατάει τον *Τίμαιο*, βιβλίο κοσμολογίας, και ο Αριστοτέλης, που δείχνει με το ένα χέρι προς τη γη, τον κόσμο της πραγματικότητας, και με το άλλο κρατάει βιβλίο ηθικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Σωκράτης και Πλάτων

Στο κεφάλαιο αυτό:

- Θα μελετήσουμε προβλήματα της **ηθικής**, **πολιτικής** και **κοινωνικής** φιλοσοφίας που συνδέονται άμεσα με τις αντιλήψεις του Σωκράτη και του Πλάτωνα.
- Θα διακρίνουμε τη **μέθοδο** (μαιευτική, διαλεκτική) την οποία ακολουθούσαν ο Σωκράτης και ο Πλάτων και θα δούμε πώς αυτοί διαφοροποιούνται από τους Προσωκρατικούς και τους Σοφιστές στον τρόπο διδασκαλίας επιλέγοντας τον **διάλογο**.
- Θα αντιληφθούμε ότι με τον Σωκράτη η φιλοσοφία στρέφεται προς τον άνθρωπο και τα προβλήματά του και προσπαθεί να τον οδηγήσει στην αυτοσυνειδησία και την αυτάρκεια.
- Θα εξετάσουμε τις έννοιες του **δικαίου**, της **δικαιοσύνης** και του **νόμου** σε σχέση με τη σωκρατική και την πλατωνική διδασκαλία.
- Θα δούμε τις απόψεις του Πλάτωνα για την **πολιτική** και τον **πολιτικό**, για την **παιδεία** και τη **θέση των γυναικών** στην «ιδανική» **πολιτεία** που επινοεί στο ομώνυμο έργο του.
- Θα συζητήσουμε σχετικά με την επίδραση που έχουν ασκήσει οι δύο αυτοί φιλόσοφοι στον δυτικό στοχασμό και θα δούμε την επικαιρότητα της σκέψης τους και τη σύνδεσή της με προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου.

Σωκράτης και Πλάτων

Μαρμάρινο αγαλματίδιο του Σωκράτη του 2ου αι. π.Χ. Βασίζεται σε πρωτότυπο χάλκινο άγαλμα του Λυσίππου του 4ου αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Ο Σωκράτης, ο πιο σημαντικός από τους φιλόσοφους της αρχαιότητας, σε ρωμαϊκή τοιχογραφία από την έπαυλη της Εφέσου του 1ου αιώνα π.Χ. (Μουσείο Ντάρμστατ).

1 Ο Σωκράτης και η εποχή του

Ο Σωκράτης ήταν Αθηναίος πολίτης. Έζησε από το 470/469 ως το 399 π.Χ., δηλαδή την εποχή που η Αθήνα ήταν σε μεγάλη υλική και πνευματική ακμή. Στην ώριμη ηλικία του είχε αποκτήσει τη φήμη του σοφού. Στον στενό κύκλο των μαθητών του ανήκαν γνωστά ονόματα της αθηναϊκής αριστοκρατίας, όπως ο Αλκιβιάδης, ο Χαρμίδης, ο Κριτίας. Ο ίδιος δεν ήταν πλούσιος ούτε είχε αριστοκρατική καταγωγή. Δεν έδινε σημασία στην εμφάνισή του, ήταν άσχημος, αλλά η προσωπικότητά του ήταν γοητευτική. Ο Σωκράτης έμεινε μακριά από την πολιτική, στις συζητήσεις του όμως με τους νέους μιλούσε πάντοτε για τον ρόλο των πολιτικών στη ζωή της πόλης.

Μετά την πτώση των Τριάκοντα τυράννων το 403 π.Χ. και την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ο Σωκράτης οδηγήθηκε σε δίκη εξαιτίας της καταγγελίας τριών συμπολιτών του με τις κατηγορίες: (1) ότι δεν αναγνωρίζει τους θεούς της πόλης και εισάγει «καινά δαιμόνια», δηλαδή νέους θεούς, και (2) ότι μετατρέπει τον αδύναμο λόγο σε ισχυρό, όπως οι Σοφιστές, και διαφθείρει με τις ιδέες του τους νέους. Η Απολογία, έργο που έγραψε ο μαθητής του Πλάτων, δείχνει με ποιον τρόπο ο Σωκράτης αρνείται αυτές τις κατηγορίες και υπερασπίζεται τον εαυτό του. Καταδικάστηκε σε θάνατο και προτίμησε να πεθάνει στη φυλακή πίνοντας το κώνειο, παρά να διαπράξει αδικία, δραπετεύοντας και παραβαίνοντας τους νόμους της πατρίδας του.

2 Ο Σωκράτης και η φιλοσοφία

Ο Σωκράτης υπήρξε κορυφαία μορφή στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας. Ήταν αυτοδίδακτος, δε δίδασκε συστηματικά ούτε ίδρυσε σχολή και δεν έπαιρνε χρήματα. Είναι ο πρώτος φιλόσοφος που ασχολήθηκε συστηματικά με την ηθική, προσπαθώντας να εξετάσει με ποιον τρόπο πρέπει να ζούμε. Πρότεινε ένα ιδεώδες φιλοσόφου που είναι αφιερωμένος στην καλλιέργεια της ψυχής και στον διαρκή αυτοέλεγχο. Με αυτόν η φιλοσοφία στρέφεται στη μελέτη του ανθρώπου και γίνεται ανθρωποκεντρική. Ο άνθρωπος στρέφεται από έξω προς τα μέσα, από την εξέταση της φύσης και του κόσμου προς την ψυχή και τον νου του. Η αυτοσυνειδησία είναι σκοπός της ζωής και της ηθικής του Σωκράτη.

Ο Σωκράτης ανήκει στο ίδιο διανοητικό ρεύμα με τους Σοφιστές, ωστόσο θεωρείται βασικός αντίπαλός τους, αφού δίδασκε ότι υπάρχει αλήθεια με γενικό κύρος, ενώ σε κάθε ευκαιρία τόνιζε την αξία των ηθικών αρετών και προσπαθούσε να ορίσει την αρετή.

3 Η σωκρατική μέθοδος και η ανάγκη του ορισμού

Ο Σωκράτης δίδασκε με τον διάλογο. Η φιλοσοφική μέθοδος που χρησιμοποιούσε ήταν η *διαλεκτική*, τρόπος συζήτησης ενός θέματος με ερωτήσεις και απαντήσεις, που στηριζόταν στην ανταλλαγή σύντομων λόγων, ορισμών και επιχειρημάτων, και αποσκοπούσε στη διατύπωση γενικών θέσεων. Η σωκρατική διαλε-

κτική ήταν μια μέθοδος ελεγκτική, με την οποία εξέταζε τους άλλους για ηθικά και πολιτικά ζητήματα. Στόχευε όχι μόνο στην ανακάλυψη της αλήθειας αλλά και στη διερεύνηση ποικίλων θεμάτων (ηθικών, πολιτικών, κοινωνικών) και στην αγωγή των συνομιλητών. Η συζήτηση γινόταν στην αγορά της Αθήνας, στα γυμναστήρια, στις παλαίστρες και στους περιπάτους, στα συμπόσια και σε μέρη όπου συγκεντρώνονταν κυρίως νέοι. Στις φιλοσοφικές του συζητήσεις, που στηρίζονταν στον ζωντανό διάλογο, ο Σωκράτης προσποιούταν ότι δε γνωρίζει αλλά ενδιαφέρεται να μάθει. Η προσποίηση άγνοιας λέγεται *σωκρατική ειρωνεία*. Η μέθοδος επίσης που χρησιμοποιούσε, προσπαθώντας να κεντρίσει τον συνομιλητή του με ερωτήσεις, ώστε να ανακαλύψει τις γνώσεις που είχε μέσα του, λέγεται *μαιευτική*, επειδή, όπως η μαία μητέρα του, διευκόλυνε τη γέννηση της κριτικής επισκόπησης. Ο ίδιος παρομοίαζε τον εαυτό του με την αλογόμυγα, γιατί με τη μέθοδο διδασκαλίας του γεννούσε την αμφιβολία και την απορία στους συνομιλητές του.

Ο Σωκράτης ήταν ο πρώτος που έθεσε ερωτήματα της μορφής «τι είναι χ;» –όπως τι είναι ανδρεία, τι είναι δικαιοσύνη, τι είναι ευσέβεια, τι είναι αρετή– και αντιλήφθηκε την αξία του ορισμού των εννοιών. Η περιγραφή π.χ. της ανδρείας πρέπει να παρέχει ένα «πρότυπο» αναφοράς, μια μοναδική «μορφή» ή «χαρακτήρα» (*είδος, ιδέα*) που μοιράζονται όλοι οι ανδρείοι άνθρωποι. Επιδιώκοντας να ορίσει τις ηθικές έννοιες στηριζόταν στην πεποίθηση ότι η αρετή είναι γνώση και διδάσκεται.

4 Πώς γνωρίζουμε τη ζωή και τη διδασκαλία του Σωκράτη;

Ο Σωκράτης δεν έγραψε ο ίδιος τίποτε. Η προσωπικότητα και το έργο του είναι γνωστά σ' εμάς μέσα από το έργο τεσσάρων αρχαίων συγγραφέων, του Αριστοφάνη, του Ξενοφώντα, του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Ο κωμικός ποιητής Αριστοφάνης διακωμώδησε τον Σωκράτη σε κωμωδίες του, περιστασιακά στους *Βατράχους* και, ως κύριο πρόσωπο, στις *Νεφέλες*. Ο Ξενοφών έγραψε έργα, όπως τα *Απομνημονεύματα*, το *Συμπόσιο* και την *Απολογία Σωκράτους* με σκοπό να υπερασπίσει τον Σωκράτη από τις κατηγορίες που είχαν διατυπωθεί εναντίον του κατά τη διάρκεια της ζωής του και μετά τον θάνατό του. Η σπουδαιότερη πηγή ωστόσο για το έργο του Σωκράτη είναι οι διάλογοι του Πλάτωνα, όπου η προσωπικότητα και οι φιλοσοφικές του απόψεις παρουσιάζονται με τον πιο γλαφυρό τρόπο. Ο Αριστοτέλης, επίσης, αναφέρεται αρκετές φορές μέσα στα έργα του στις φιλοσοφικές απόψεις του Σωκράτη. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αριστοτέλη είχε δημιουργηθεί ένα ολόκληρο λογοτεχνικό είδος «σωκρατικών λόγων», όμως δε σώζεται σχεδόν κανένας από αυτούς.

5 Ο Πλάτων και η εποχή του

Γεννημένος στην Αθήνα το 427 π.Χ., ο Πλάτων καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και έζησε στα παιδικά του χρόνια τις τελευταίες μέρες του μεγαλείου της Αθήνας του Χρυσού αιώνα του Περικλή. Μορφώθηκε με προσοχή και επιμέλεια. Χαρισματική προσωπικότητα, με εξαιρετικά πνευματικά και ψυχικά χαρίσματα, ήταν προικισμένος με ποιητική και καλλιτεχνική διάθεση. Μυήθηκε στη φιλοσοφία στη νεανική του ηλικία και ενηλικιώθηκε με την επιθυμία να δημιουργήσει μια καλύ-

Αναπαράσταση σκηνής από τις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη (450-385 π.Χ.), έργο που παρουσιάστηκε το 423 π.Χ. στο οποίο ο Αριστοφάνης σατιρίζει τις νέες διδασκαλίες του Σωκράτη. Στην εικόνα ο Σωκράτης ερωτάται από τον Στρεψιάδη, ενώ κρέμεται από ένα καλόθι πάνω από τους συνομιλητές του, σχετικά με την κατηγορία ότι ενδιαφέρεται για τα ουράνια φαινόμενα.

Σωκράτης: Γιατί με φωνάζεις πλάσμα εφήμερο;

Στρεψιάδης: Να σε χαρώ, για πες μου πρώτα πρώτα τι κάνεις εκεί πάνω;

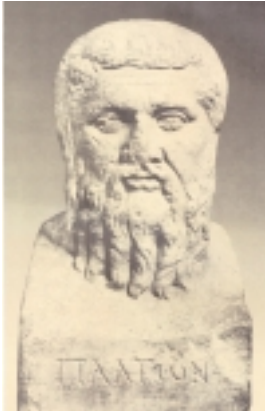
Σωκράτης: Αεροβατώ και μελετώ το γύρο του ήλιου.

Στρεψιάδης: Κι ήταν ανάγκη να 'σαι μέσα στο κοφίνι και να ερευνάς τους θεούς; Δε θα μπορούσες το ίδιο να κάνεις κι απ' τη γη;

(Αριστοφάνης, *Νεφέλες*, στ. 244-249, μτφρ. Ν. Σφυρόερα, Ελληνικός εκδοτικός οργανισμός, Αθήνα 1969)

Ο Αντισθένης ο Αθηναίος (περ. 455-360 π.Χ.), ρήτορας, σωκρατικός φιλόσοφος, μαθητής του Σωκράτη, θεωρείται ιδρυτής της κυνικής σχολής. Πρώτος δάσκαλος του Αντισθένη ήταν ο Γοργίας που τον έστρεψε στη μελέτη της γλώσσας και της ρητορικής, ενώ ο Σωκράτης προς τα ηθικά προβλήματα.

Το αρχικό όνομα του Πλάτωνα ήταν Αριστοκλής. Έλαβε το όνομα Πλάτων, σύμφωνα με την παράδοση, επειδή είχε πλατύ στήθος και πλατύ μέτωπο. Η μορφή του Πλάτωνα είναι άγνωστη. Σώζονται μόνο φανταστικές απεικονίσεις της. Εδώ ερμωαίική στήλη (οδοδείκτης) που φέρει προτομή του Πλάτωνα (Ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 4ου αι. π.Χ., Βερολίνο, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Αθηναίος πολίτης αγορεύει στο βήμα της Πνύκας. Η πολιτική ζωή της πόλης των Αθηνών είχε ως κέντρο τον Άρειο Πάγο και την Πνύκα.

τερη πολιτική οργάνωση από αυτήν που είχε γνωρίσει επί των Τριάκοντα τυράννων αλλά και στην περίοδο της δημοκρατίας. Για τον λόγο αυτόν άρχισε να συναναστρέφεται στην αγορά άλλους νεαρούς αριστοκράτες, που σχετίζονταν με τον Σωκράτη, τον οποίο γνώρισε σε ηλικία 20 ετών και τον θαύμαζε ως δημιουργό ενός είδους φιλοσοφικής αμφιβολίας αλλά και ως πρότυπο φιλοσόφου.

Πιστός μαθητής του Σωκράτη πληγώθηκε από τον τραγικό και άδικο θάνατό του (399 π.Χ.). Πικραμένος από το γεγονός αυτό εγκατέλειψε την Αθήνα και έζησε για ένα διάστημα στα Μέγαρα, κοντά στον φιλόσοφο Ευκλείδη τον Μεγαρέα. Επέστρεψε στην Αθήνα, όπου έμεινε μέχρι το 390 π.Χ. Κατόπιν ταξίδεψε για να ικανοποιήσει τις πνευματικές του ανησυχίες στην Αίγυπτο, όπου εντυπωσιάστηκε από το πολίτευμα και τους σταθερούς πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς της χώρας αυτής, στην Κυρήνη της Λιβύης και στην Κάτω Ιταλία (389 π.Χ.), όπου πλούτισε τις γνώσεις του στη γεωμετρία κοντά στον διάσημο μαθηματικό Θεόδωρο και ήρθε σε επαφή με τους Πυθαγόρειους. Επισκέφτηκε επίσης τη Σικελία, όπου φιλοξενήθηκε στην αυλή του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Α' και απέκτησε την εμπειρία ενός τυραννικού πολιτεύματος. Το 388 π.Χ. επέστρεψε στην Αθήνα.

6 Ο Πλάτων και η πολιτική

Ο Πλάτων δε θέλησε να αναμειχθεί ενεργώς στην πολιτική. Δε συμπαθούσε τη δημοκρατία, όπως λειτουργούσε στην εποχή του, και διαφώνησε με τις αυθαιρεσίες των Τριάκοντα τυράννων. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας δεν αναμειχθηκε στην πολιτική, γιατί θεωρούσε ότι έπρεπε να εξυγιανθεί η πολιτική ηγεσία. Προσπάθησε όμως να πραγματοποιήσει τις πολιτικές του ιδέες για την οργάνωση μιας πολιτείας κάτω από έναν σώφρονα άρχοντα, που θα είναι φιλόσοφος, στα τελευταία χρόνια της ζωής του. Πιστεύοντας πως, αν οι πολιτικοί ηγέτες γίνουν φιλόσοφοι ή αν οι φιλόσοφοι γίνουν πολιτικοί ηγέτες, θα διοικούνται σωστά οι κοινωνίες, έκανε άλλα δύο ταξίδια στις Συρακούσες (το 367 π.Χ. και το 362 π.Χ.), έπειτα από πρόσκληση του Διονυσίου Β', γιου του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Α', ο οποίος μετά τον θάνατο του πατέρα του, και κατά προτροπή του θείου του Δίωνα, τον ήθελε για δάσκαλο και σύμβουλο. Δεν κατόρθωσε όμως να εφαρμόσει εκεί τις ιδέες του για ένα ιδανικό και άριστο πολίτευμα, αφού ο Διονύσιος κατά προτροπή τυραννόφιλων, εξόρισε τον Δίωνα και ανάγκασε τον Πλάτωνα να επιστρέψει στην Αθήνα. Στην *Πολιτεία*, το σημαντικότερο έργο του, κάνει λόγο για μια νέα πολιτική κοινότητα, που θα έχει ένα τέλει πολίτευμα, και προβληματίζεται σχετικά με το μέλλον της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας. Ο *Πολιτικός* και οι *Νόμοι*, έργα που γράφτηκαν στο τέλος της ζωής του, περιέχουν επίσης πολιτικές υποδείξεις οι οποίες είναι περισσότερο ρεαλιστικές.

Ο Πλάτων κατατάσσει τις ατελείς πολιτείες σε τέσσερις κατηγορίες, με βάση την εσωτερική τους δομή, και τις παραθέτει σε σχέση με την ιδανική πολιτεία που επινοεί: **τιμοκρατία** (η Πολιτεία της ανδρείας και της τιμής), **ολιγαρχία** (η Πολιτεία του χρήματος και της φιλαργυρίας), **δημοκρατία** (η Πολιτεία της αταξίας και της αυθαιρεσίας) και, τέλος, **τυραννία** (η πλήρως διεστραμμένη Πολιτεία του φόβου και του εγκλήματος). Η τέλεια Πολιτεία είναι εκείνη, που σε κρατικό και ατομικό επίπεδο, κυβερνάται από τον Λόγο και σκοπεύει στο Αγαθό. Οι ατελείς πολιτείες διατη-

ρούν ίχνη αρετής και δικαιοσύνης, η τέλεια πολιτεία ενώνει όλες τις αρετές που συνθέτουν τη δικαιοσύνη.

7 Η ίδρυση της πλατωνικής Ακαδημίας

Το 387 π.Χ. ο Πλάτων επέστρεψε από το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία και αγόρασε μια έκταση γης, κοντά στον Κολωνό. Εκεί ίδρυσε την Ακαδημία, την πρώτη φιλοσοφική σχολή ανωτέρων σπουδών (αντίστοιχη προς τα σημερινά πανεπιστήμια), την οποία διηύθυνε μέχρι τον θάνατό του (347 π.Χ.). Στην Ακαδημία διδάσκονταν η αστρονομία, τα μαθηματικά και η φιλοσοφία. Σ' αυτήν υπήρχε η επιγραφή *μηδείς άγεωμέτροητος εισίτω*, η οποία αναδεικνύει το ενδιαφέρον του για τη μαθηματική εκπαίδευση, που αποτελούσε σημαντική προετοιμασία για την κατανόηση της ιδέας του Αγαθού. Ο Αριστοτέλης, ο πιο διάσημος μαθητής του, έζησε στην Ακαδημία δέκα χρόνια και ίδρυσε στη συνέχεια δική του σχολή, το Λύκειο. Αργότερα, ο Επίκουρος και οι πρώτοι Στωικοί ίδρυσαν τις δικές τους φιλοσοφικές σχολές στην Αθήνα. Όλες αυτές οι σχολές έκλεισαν το 529 μ.Χ. με διάταγμα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.

8 Οι πλατωνικοί διάλογοι

Το έργο του Πλάτωνα διασώζεται σε 42 διαλόγους, 13 επιστολές και μια συλλογή Όρων. Ένα μέρος από αυτό είναι νόθο. Μόνο 36 διάλογοι θεωρούνται γνήσιοι. Οι διάλογοι καταγράφουν συζητήσεις και ποικίλλουν όσον αφορά στην έκταση και τη μορφή. Ο λόγος σ' αυτούς είναι κομψός και ευέλικτος, έχουν τη μορφή δραματοποιημένων συζητήσεων και φανερώνουν την επίδραση της δραματουργίας της εποχής. Διακρίνονται σε πρώιμους, μέσους και ύστερους. Ο Σωκράτης κατέχει εξέχουσα θέση σχεδόν σε όλους τους διαλόγους, ενώ στους *Νόμους* δεν εμφανίζεται καθόλου. Σε ορισμένους (*Τίμαιος*, *Σοφιστής*, *Πολιτικός*) παραχωρεί τη θέση του σε κάποιον άλλο φιλόσοφο. Οι πρώιμοι διάλογοι (*Κρίτων*, *Λάχης*) και ο απολογητικός λόγος του Σωκράτη (*Απολογία Σωκράτους*) είναι σύντομοι, δεν καταλήγουν σε συμπεράσματα και εκθέτουν τις ηθικές αντιλήψεις του Σωκράτη.

Η συγγραφή φιλοσοφικών κειμένων σε μορφή διαλόγου γίνεται για πρώτη φορά από τον Πλάτωνα. Οι διάλογοι συνιστούν μια νέα λογοτεχνική μορφή αντιμετώπισης θεμάτων που πριν γινόταν από τους ποιητές. Για τον Πλάτωνα η φιλοσοφία είναι «μελέτη θανάτου» και «γνώση του όντως όντος», του άφθαρτου και αιώνιου.

9 Η επίδραση και η επικαιρότητα της σωκρατικής - πλατωνικής φιλοσοφίας

Έχει λεχθεί πως όλη η φιλοσοφία μετά τον Πλάτωνα είναι υποσημειώσεις στο έργο του. Η πλατωνική φιλοσοφία επηρέασε τις Σχολές των Νεοπλατωνικών, κατά την ύστερη αρχαιότητα, ενώ με τις συριακές και αραβικές μεταφράσεις άσκησε επίδραση στην αραβική και δυτική φιλοσοφία. Στην εποχή της Αναγέννησης ιδρύθηκε στη Φλωρεντία η Πλατωνική Ακαδημία. Το ενδιαφέρον για τις πλατωνικές μελέτες αναζωπυρώθηκε τον 18ο και τον 20ό αιώνα. Πράγματι, τα πλατωνικά έργα προσελκύουν μέχρι σήμερα το ενδιαφέρον των φιλοσόφων, διατηρούν τη ζωντάνια τους και προβληματίζουν με τις ιδέες και τα φιλοσοφικά μηνύματα που περιέχουν.

Σκηνή από τη ζωή στην παλαίστρα. Αττικό ερυθρόμορφο ποτήρι κρασιού, περίπου 510 π.Χ. (Βερολίνο, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Επιτύμβιο ανάγλυφο του εικοσάχρονου Αθηναίου ιππέα Δεΐλιου που σκοτώθηκε στον Κορινθιακό πόλεμο το 314 π.Χ. (Αθήνα, Κεραμεικός). Στην άκρη της πόλης των Αθηνών στον Κεραμεικό, όπου ήταν το νεκροταφείο, ένας μεγαλοπρεπής δρόμος οδηγούσε από την αγορά στην Ακαδημία του Πλάτωνα.

Η Ακαδημία του Πλάτωνα λειτουργούσε σε ένα κτήμα, κοντά στο παλαιότερο γυμναστήριο της Αθήνας που ονομαζόταν, όπως όλη η περιοχή, Ακαδήμεια, από τον προστάτη ήρωά του, τον Ακάδημο.

Απεικόνιση εδώ σε μωσαϊκό δάπεδο από την Πομπηία (σπίτι του T. Siminius Stephanus του 1ου αιώνα μ.Χ.), ομάδα φιλοσόφων (πιθανώς η Πλατωνική Ακαδημία) σε ένα τυπικό μυθολογικό τοπίο με την Ακρόπολη των Αθηνών στο βάθος. Αντίγραφο πιθανότατα ελληνικού προτύπου (Νάπολη, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο σοφός που δε γνώριζε τίποτα

Στην ενότητα αυτή θα γνωρίσουμε τις ηθικές αντιλήψεις του Σωκράτη. Θα μελετήσουμε τις απόψεις του για την αυτογνωσία και την καλλιέργεια της ψυχής. Θα δούμε με ποιον τρόπο ο Σωκράτης διερευνούσε τα φιλοσοφικά προβλήματα και ποιος θεωρούσε ότι είναι ο ρόλος της φιλοσοφίας στη ζωή των ανθρώπων και της πολιτείας.

Προτομή του Σωκράτη σε ερμαϊκή στήλη (ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 4ου αι. π.Χ., Νάπολη, Αρχαιολογικό Μουσείο). Στο κάτω μέρος της ερμαϊκής αυτής στήλης είναι σμιλεμένο το όνομα «Σωκράτης» και ένα απόσπασμα από τους τελευταίους διαλόγους του.

«ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα»
«οὐδείς ἐκὼν κακός».

(Σωκράτης)

ΚΕΙΜΕΝΟ

Αυτογνωσία και ψυχής επιμέλεια

Εγώ, Αθηναίοι, σας εκτιμώ και σας αγαπώ¹, αλλά θα υπακούσω στον θεό² και όχι σε σας· και όσο θα αναπνέω και θα έχω τη δύναμη, δε θα σταματήσω να φιλοσοφώ³ και να σας παρακινώ και να κάνω υποδείξεις σε όποιον από σας τύχει να συναντήσω, λέγοντας αυτά που συνηθίζω: «Άνθρωπε σπουδαίε, ενώ είσαι Αθηναίος, πολίτης της μεγαλύτερης και της πιο φημισμένης πόλης για τη σοφία⁴ και την ισχύ της⁵, δεν ντρέπεσαι από τη μια να πασχίζεις να αποκτήσεις όσο γίνεται περισσότερα χρήματα, φήμη και τιμές, ενώ από την άλλη για τη φρόνηση και την αλήθεια⁶ και το πώς η ψυχή σου⁷ θα γίνει όσο το δυνατόν καλύτερη ούτε φροντίζεις ούτε μεριμνάς;» [...] Γιατί, να το ξέρετε καλά, αυτά διατάζει ο θεός και εγώ νομίζω ότι ποτέ δεν υπήρξε μεγαλύτερο καλό για την πόλη από τη δική μου δραστηριότητα στην υπηρεσία του θεού⁸. Γιατί εγώ δεν κάνω τίποτε άλλο από το να τριγυρίζω και να προσπαθώ να σας πείσω όλους, νέους και γέροντες, να μη φροντίζετε πρώτα από όλα και με τόσο ζήλο για το σώμα σας και τα χρήματα, αλλά για το πώς θα κάνετε την ψυχή σας όσο το δυνατόν καλύτερη⁹. Σας λέω ότι «δε δημιουργείται από τα χρήματα η αρετή¹⁰, αλλά από την αρετή τα χρήματα και όλα τα άλλα αγαθά των ανθρώπων, και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή».

(Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους, 29d – 30a-b)

ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ

Το *γνώθι σαυτόν* είναι ένα από τα ρητά που αποδίδονται στους Επτά Σοφούς και ήταν γραμμένο στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Λεπτομέρεια από ρωμαϊκό ψηφιδωτό που βρίσκεται σε οικία της Αππίας οδού (Ρώμη, Εθνικό Μουσείο).

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 **Αθηναίοι, σας... αγαπώ:** η *Απολογία Σωκράτους* είναι πρώιμο έργο του Πλάτωνα και θεωρείται ότι απεικονίζει με σαφήνεια το ιστορικό πρόσωπο του Σωκράτη. Σε αυτό ο Πλάτων αναπλάθει τον απολογητικό λόγο του Σωκράτη που εκφωνήθηκε στο λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας κατά τη δίκη του (399 π.Χ.). Εδώ ο Σωκράτης κολακεύει τους Αθηναίους, για να τους πει αμέσως μετά ότι δε θα τους υπακούσει, αν του απαγορεύσουν να φιλοσοφεί.
- 2 **Θα υπακούσω στον θεό:** ο Σωκράτης αναφέρεται εδώ στον θεό ή τους θεούς και άλλοτε στον δαίμονα, κατώτερο θεό, που κατοικεί μέσα του και τον προτρέπει στον ενάρετο και αγαθό βίο, αλλά και στο δαιμόνιο που είναι η ενόραση και η μαντική δύναμη του φιλοσόφου. Ο δαίμων (εκ του δαίω=μοιράζω), που αρχικά σήμαινε αυτόν που διαμοιράζει τις τύχες, ήταν συγκεκριμενοποίηση της μοίρας (μείρομαι=λαμβάνω το μεριδίό μου) και συνάμα δυναμικός παράγοντας επηρεασμού της ανθρώπινης ψυχής.
- 3 **Δε θα σταματήσω να φιλοσοφώ:** η φιλοσοφία για τον Σωκράτη είναι η έρευνα για την αναζήτηση της γνώσης. Εδώ προκαλεί τους δικαστές του, δηλώνοντας πως δε θα υπακούσει σε μια απόφαση της δημοκρατικής πλειοψηφίας που θα του απαγορεύσει τη φιλοσοφική δραστηριότητα.
- 4 **Φημισμένης πόλης για τη σοφία:** η λέξη *σοφία* υποδηλώνει εδώ τη συνολική πολιτιστική ανωτερότητα της Αθήνας κατά το τέλος του 5ου αι. π.Χ. Γενικά, ο όρος *σοφία* δηλώνει συνήθως την πιο θεωρητική γνώση, ενώ ο όρος *φρόνησις* την πιο πρακτική.
- 5 **Και την ισχύ:** την εποχή που γράφτηκε η *Απολογία*, η ισχύς της Αθήνας δεν ήταν ανάλογη προς τη σοφία της, αφού δεν είχε εξέλθει από την κρίση στην οποία οδηγήθηκε μετά την ήττα του Πελοποννησιακού πολέμου (403 π.Χ.).
- 6 **Αλήθεια:** στην *Απολογία* προβάλλεται η ελευθερία της έκφρασης και γίνεται επίκληση προς όλους να λένε την αλήθεια στην προσωπική, την επαγγελματική και την πολιτική ζωή.
- 7 **Ψυχή:** ο Σωκράτης είναι ο πρώτος στοχαστής στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας που συνδέει την ψυχή με τον νου και θεωρεί πως αυτή αποτελεί την έδρα των γνωστικών λειτουργιών και της ηθικής δράσης του ανθρώπου.
- 8 **Υπηρεσία του θεού:** ο Σωκράτης δηλώνει εδώ την ευσέβειά του προς τους θεούς και αρνείται την κατηγορία για ασέβεια που του είχε απαγγελθεί.
- 9 **Θα κάνετε την ψυχή σας καλύτερη:** φροντίδα για την ψυχή σημαίνει μέριμνα για φρόνηση και αλήθεια, στροφή προς τον εαυτό για γνώση του εγώ.
- 10 **Αρετή:** λέξη ετυμολογικά συγγενής προς το *άριστος* (βλ. γλωσσάριο).

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

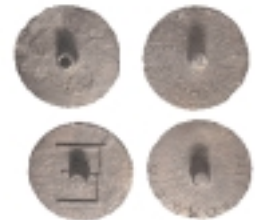
ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ: ενόραση, μαντική δύναμη, ικανότητα ευφυΐας. Έτσι ονομάζει ο Σωκράτης την άμεση πεποίθηση για την ορθότητα ή μη των πράξεών του.

ΔΑΙΜΩΝ-ΘΕΟΣ: καλή ή κακή μοίρα· αθάνατο ον ανάμεσα σε άνθρωπο και θεό.

ΨΥΧΗ: (ανα)πνοή (Όμηρος), πνεύμα, ζωή.

Οι ηθικές αείες, όπως η *δίκη*, η *αρετή*, η *ευνομία*, προσωποποιήθηκαν πολύ νωρίς από τους αρχαίους Έλληνες και απεικονίστηκαν επανειλημμένα στα έργα της τέχνης. Στο αγγείο εδώ, μαζί με την Αφροδίτη, που συνομιλεί με τον Έρωτα, παριστάνεται η Ευνομία με την Παιδιά. (Ερυθρόμορφη λήκυθος, 410 π.Χ. περίπου, Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Τέσσερις δικαστικές ψήφοι με την επιγραφή «ψῆφος δημοσία» (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

Ο Ιερός ομφαλός εκλαμβανόταν ως το κέντρο του κόσμου (Μουσείο Δελφών).

Το κυκλικό κτίριο ή «Θόλος», όπως το ονόμαζαν οι αρχαίοι, ήταν σημαντικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής του 4ου αι. π.Χ. Εδώ όπως σώζεται στο ιερό της Προναίας Αθηνάς στους Δελφούς. Το μαντείο των Δελφών θεωρούνταν πηγή σοφίας και κώρος ιερός.

Ο Ορέστης έχει καταφύγει στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς και ζητάει προστασία αγκαλιάζοντας τον ιερό ομφαλό. Ερυθρόμορφη ιταλική αγγειογραφία (Νάπολη, Εθνικό Μουσείο).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1 «Γνώθι σαυτόν»

[Σωκράτης:] Δεν μπορώ ακόμα, καθώς λέει το Δελφικό ρητό, να γνωρίσω τον εαυτό μου· μου φαίνεται λοιπόν πως είναι γελοίο, ενόσω δεν ξέρω ακόμα τούτο, να νοιάζομαι για τα ξένα πράγματα. Γι' αυτό λοιπόν τ' αφήνω αυτά όπως είναι και [...] νοιάζομαι [...] για τον εαυτό μου, να δω μην τυχόν είμαι κανένα θηρίο πιο μπερδεμένο και πιο φονοκωμένο από τον Τυφώνα ή κανένα πιο ήμερο και πιο απλό ζώο, που του έχει τάξει η φύση να έχει μερτικό από κάποιο θεϊκό και απλό κλήρο.

(Πλάτων, Φαίδρος, 229e-230a 6)

2 Η «αλογόμυγα» (οἷστρος) της αθηναϊκής δημοκρατίας

[Σωκράτης:] Γιατί, αν με σκοτώσετε, δε θα βρείτε εύκολα άλλον τέτοιο σαν και μένα, που, κυριολεκτικά, αν και ακούγεται λίγο αστείο, τοποθετήθηκε από τον θεό στην πόλη όπως μία αλογόμυγα πάνω σε άλογο μεγαλόσωμο και καθαρόαιμο, νωθρό όμως εξαιτίας του όγκου του, που του χρειάζεται μία αλογόμυγα να το ξυπνάει. Σαν κάτι τέτοιο μου φαίνεται πως ο θεός με έβαλε στην πόλη για να μη σταματάω όλη μέρα να ξυπνάω και να διαφωτίζω και να επιπλήττω τον καθένα σας, πηγαίνοντας να καθίσω δίπλα του, όπου και αν πάει...

(Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους, 30d – 31a)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς παρουσιάζονται η Αθήνα και οι Αθηναίοι μέσα από τα λόγια του Σωκράτη;
- 2 Με ποια σημασία χρησιμοποιεί ο Σωκράτης το ρήμα «φιλοσοφώ»;
- 3 Σύμφωνα με τον Σωκράτη, σε τι συνίσταται η ανθρώπινη ευτυχία και πώς επιτυγχάνεται;
- 4 Νομίζετε ότι πρέπει να αφήνουν αδιάφορους τους ανθρώπους τα πλούτη, η δόξα, η ευζωία, όπως υποδεικνύει ο Σωκράτης;
- 5 Με ποιον τρόπο ο Σωκράτης σχολιάζει την αλήθεια του δελφικού χρησμού στο παράλληλο κείμενο (1); Νομίζετε πως αυτοί που δεν τολμούν να ασκήσουν κριτική στον εαυτό τους θα μάθουν κάποτε να προβληματίζονται για τις πράξεις τους;
- 6 Στο παράλληλο κείμενο (2) ο Σωκράτης παρομοιάζει τον εαυτό του με αλογόμυγα που δεν αφήνει κανένα σε ησυχία. Ποιο νόημα έχει η παρομοίωση αυτή για τον ρόλο του φιλοσόφου και, γενικότερα, του πνευματικού ανθρώπου στη ζωή των ανθρώπων και της πολιτείας;

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Συζητήστε και σχολιάστε τις απόψεις του φιλοσόφου Αλαίν ντε Μποτόν για την εντύπωση και τους προβληματισμούς που του προκάλεσε ο πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Ζακ-Λουί Νταβίντ *Ο θάνατος του Σωκράτη*, που παρατίθεται στη σελίδα αυτή:

«Ο πίνακας αυτός με συγκλόνισε, ίσως διότι η συμπεριφορά που απεικονίζει ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη δική μου. Όταν συζητούσα, βασική προτεραιότητά μου δεν ήταν τόσο το να πω την αλήθεια, όσο το να δημιουργήσω καλή εντύπωση. Αυτή η επιθυμία να ευχαριστήσω με έκανε π.χ. να γελώ όταν μου έλεγαν ανούσια ανέκδοτα, όπως γελά ο γονιός σε μια αφελή σχολική παράσταση όπου συμμετέχει το παιδί του. Με τους ξένους, υιοθετούσα αυτόματα τη δουλική συμπεριφορά του ξενοδόχου που υποδέχεται πλούσιους πελάτες – έναν φλύαρο ενθουσιασμό, προϊόν μιας νοσηρής και χωρίς διακρίσεις επιθυμίας να γίνω συμπαθής. Απέφευγα να αμφισβητήσω δημοσίως ιδέες που υποστήριζε η πλειοψηφία.

Ο Σωκράτης, όμως, δεν είχε λυγίσει μπροστά στην απόρριψη. Δεν είχε αποσιωπήσει τις σκέψεις του, επειδή δυσαρεστούσαν κάποιους. Αυτή η αξιοθαύμαστη ανεξαρτησία πνεύματος ήταν μια αποκάλυψη, και συνάμα μια παρότρυνση. Προσφερόταν ως αντίβαρο σε μια παθητική τάση τήρησης των κοινωνικώς αποδεκτών πρακτικών και ιδεών».

Ζακ-Λουί Νταβίντ, *Οι τελευταίες στιγμές του Σωκράτη*. Ονομαστός πίνακας του Γάλλου ζωγράφου που ολοκληρώθηκε το 1787. Απεικονίζει τον Σωκράτη την ώρα που ετοιμάζεται να πιει το κώνειο. Με το αριστερό χέρι δείχνει τον τόπο του τελικού του προορισμού (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο).

Ερυθρόμορφος κρατήρας από την Κύμη (Κάτω Ιταλία) που απεικονίζει σκηνή συμποσίου σε πλούσια διακοσμημένο χώρο. Το συμπόσιο στην αρχαία Ελλάδα ήταν επίσημο γεύμα με οίνοποσία. Σ' αυτό συμμετείχαν μόνο άντρες και ο συμποσιάρχης υπαγόρευε τα θέματα της συζήτησης. Το *Συμπόσιον* του Πλάτωνα είναι το πιο γνωστό έργο της αρχαίας γραμματείας σχετικά με τα αρχαία συμπόσια.

Αθηναϊκό ασπμένιο τετράδραχμο, στο οποίο εικονίζεται η Αθηνά με κλαδί ελιάς, σύμβολο νίκης, στην περιεφραγία της και η κουκουβάγια (γλυκά), σύμβολο σοφίας, στο πίσω μέρος. Ήταν νόμισμα υψηλής ονομαστικής αξίας που έκοψαν οι Αθηναίοι μετά την ευτυχή έκβαση των μηδικών πολέμων (Ανατ. Βερολίνο, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Σύγχρονη άποψη της Αγοράς της Αθήνας.

Η Δικαιοσύνη είναι συνεργασία

Στην ενότητα αυτή θα γνωρίσουμε τις απόψεις του Πλάτωνα για τη δικαιοσύνη και την αδικία σε σχέση με την πόλη, την κοινωνία και το άτομο, όπως εκτίθενται στην *Πολιτεία*, έναν από τους σημαντικότερους διαλόγους του, όπου αναπτύσσεται η πολιτική του φιλοσοφία. Στο απόσπασμα ομιλεί ο Σωκράτης και ισχυρίζεται πως η αδικία επιφέρει αδυναμία αντί για δύναμη, γιατί αποκλείει τη συνεργασία. Απαντά στον Θρασύμαχο, ο οποίος υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη είναι το συμφέρον του ισχυρότερου. Θα συγκρίνουμε τις απόψεις αυτές με όσα υποστηρίζει ο Σωκράτης στον πρώιμο πλατωνικό διάλογο *Κρίτων* για τη δικαιοσύνη και τη σπουδαιότητα των νόμων.

Το πρόβλημα της καταγωγής του πολιτισμού και της δικαιοσύνης απασχολεί τον Ησίοδο στην ποίησή του. Κατ' αυτόν, όπου επικρατεί δικαιοσύνη οι πολιτείες ακμάζουν και οι λαοί ευημερούν. Εδώ η Δίκη υποτάσσει την Αδικία. Παράσταση από μελανόμορφο αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της Τέχνης).

Ροφαήλ, η Δικαιοσύνη (Ρώμη Βατικανό, Αίθουσα της Υπογραφής, 16ος αι.). Η Δικαιοσύνη είναι μέρος της τοιογραφίας με τις Αρετές της Κρίσης, από την οροφή της αίθουσας, όπου απεικονίζονται επίσης η Θεολογία, η Φιλοσοφία και η Ποίηση, και φανερώνουν την επίδραση του Μιχαήλ Αγγελου.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Δικαιοσύνη και αδικία¹

[Σωκράτης:] Σε ρωτώ² λοιπόν ό,τι σε ρώτησα και πρωτύτερα, για να συνεχίσουμε τη διερεύνησή μας γύρω στη δικαιοσύνη³. Τι είναι και πώς σχετίζεται με την αδικία. Γιατί ακούστηκε εδώ ότι η αδικία είναι κάτι πιο δυνατό και πιο αποτελεσματικό από τη δικαιοσύνη. Τώρα όμως, είπα, αν συμβαίνει η δικαιοσύνη να είναι σοφία και αρετή⁴, εύκολα, φαντάζομαι, θα γίνει φανερό ότι είναι και κάτι πιο δυνατό από την αδικία, αφού η αδικία είναι άγνοια⁵ [...] δε θέλω όμως, Θρασύμαχε, να δούμε το πράγμα με αυτόν τον απλό και επίπεδο τρόπο αλλά να το εξετάσουμε κάπως έτσι: Θα δεχόσουν ως δεδομένο ότι μια πολιτεία μπορεί να είναι άδικη και να επιχειρεί, παραβαίνοντας το δίκαιο, να υποδουλώσει άλλες πολιτείες και να το κατορθώνει και πολλές να τις κρατάει υπόδουλες; [...] Αν δουλειά της αδικίας είναι να σπέρνει παντού το μίσος, όπου κι αν εμφανίζεται, σε ελεύθερους ή σε δούλους, άραγε δε θα τους κάνει να μισούν ο ένας τον άλλο και να 'χουν διχόνοια και να μην μπορούν να πράξουν κάτι από κοινού⁶; [...] Κι όταν εισχωρήσει σε δύο άτομα; Δε θα 'ρθει διχόνοια ανάμεσά τους; Δε θα 'χουν διαφορές, δε θα μισηθούν, δε θα γίνουν εχθροί και μεταξύ τους και με τους δίκαιους ανθρώπους; [...] Κι αν η αδικία, θαυμάσιέ μου άνθρωπε, εισχωρήσει σε ένα άτομο⁷, άραγε θα χάσει τη δύναμή της ή θα την διατηρήσει αμείωτη;

(Πλάτων, *Πολιτεία*, Α, 351a- d-352a)

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 Το κείμενο είναι από το πρώτο βιβλίο της *Πολιτείας*, ένα από τα πιο σημαντικά έργα του Πλάτωνα, που χωρίζεται σε 10 βιβλία. Το πρώτο βιβλίο, σε αντίθεση με τα άλλα, μοιάζει πολύ με τους πρώιμους πλατωνικούς διαλόγους (*Απολογία*, *Κρίτων*) και είναι διάλογος του Σωκράτη κυρίως με τον σοφιστή Θρασύμαχο. Εδώ ο Σωκράτης επισκέπτεται τον Πειραιά, για να παρακολουθήσει τη θρησκευτική τελετή μιας ξένης θεάς, και πείθεται να επισκεφθεί το σπίτι του Κέφαλου, ενός ηλικιωμένου πλούσιου μετοίκου από τις Συρακούσες. Συνομιλεί με αυτόν, τον γιο του Πολέμαρχο και τον σοφιστή Θρασύμαχο και ο καθένας παρουσιάζει τις δικές του απόψεις για τη δικαιοσύνη. Οι συνομιλητές οδηγούνται σε σύγχυση από τις συνεχείς ερωτήσεις του Σωκράτη.
- 2 **Σε ρωτώ:** ο Σωκράτης συνομιλεί με τον Θρασύμαχο γύρω από την έννοια της δικαιοσύνης. Ο Θρασύμαχος εξυμνεί την αδικία. Υποστηρίζει ότι «δικαιοσύνη είναι το δίκαιο του ισχυρότερου» και ότι όλοι μας θα αδικούσαμε αν είχαμε την ευκαιρία.
- 3 **Δικαιοσύνη:** σκοπός του διαλόγου είναι να αποκαλύψει τι είναι η δικαιοσύνη (δηλαδή να βρει την ουσία της) και γιατί οφείλουμε να είμαστε δίκαιοι ή ηθικά ορθοί. Ο Θρασύμαχος υποστηρίζει ότι, εφόσον αυτό που ονομάζουμε «δικαιοσύνη» απλώς συνδέεται με τα ενδιαφέροντα των αντίθετων ομάδων μέσα σ' ένα κράτος, μπορούμε να πάψουμε να ασχολούμαστε με αυτήν. Υποστηρίζει, επίσης, ότι η δικαιοσύνη συνήθως ευνοεί τους ηγέτες, που θεσπίζουν τους νόμους για το συμφέρον τους, και όχι τους υπηκόους. Πραγματικά ευτυχής, κατά τη γνώμη του, είναι ο άδικος αφού πάντοτε αποκτά το καλύτερο.
- 4 **Η δικαιοσύνη είναι... αρετή:** η αρετή ορίζεται εδώ ως η δεξιότητα της ψυχής για σοφία και δικαιοσύνη, είναι η ενότητα εσωτερικής υπεροχής και εξωτερικής αποδοχής. Κατά τον Πλάτωνα η **δικαιοσύνη**, η **σοφία**, η **ανδρεία** και η **σωφροσύνη**, οι τέσσερις πλατωνικές αρετές, είναι ειδή ανθρώπινης αρετής, επειδή είναι ποιότητες που καθιστούν αυτούς που τις κατέχουν (άνδρες ή γυναίκες) αγαθούς (δηλαδή καλούς, ευγενείς, ανδρείους, άριστους).
- 5 **Η αδικία είναι άγνοια:** ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι κανείς δεν είναι εκ φύσεως κακός (*οὐδείς ἐκὼν κακός*) και πως κάποιος γίνεται κακός ή άδικος από άγνοια (*οὐδείς ἐκὼν ἁμαρτάνει*). Εδώ έχουμε το σωκρατικό παράδοξο: «αρετή είναι η γνώση». Υποστηρίζει δηλαδή ότι διαπράττουμε αδικία, επειδή δε γνωρίζουμε ποιο είναι το σωστό, συνεπώς η γνώση μάς οδηγεί στην αρετή.
- 6 **Πολιτεία... από κοινού:** ο Σωκράτης υποστηρίζει πως η δικαιοσύνη φέρνει στο άτομο και την κοινωνία γαλήνη και ομόνοια, ενώ η αδικία φέρνει διχόνοια, ζηλοφθονία, αντιπαλότητα. Ο Σωκράτης δίνει εδώ έναν ορισμό της δικαιοσύνης: «Η δικαιοσύνη είναι συνεργασία». Ο Σωκράτης πρώτος προσπάθησε να δώσει ορισμούς των πραγμάτων, δηλαδή να ορίσει την ουσία τους (*ἐξήτει τό τί ἐστιν*, Αριστοτέλης, *Μεταφυσικά*, 1078b 23).
- 7 **Κι αν η αδικία εισχωρήσει σε ένα άτομο:** εδώ μετατοπίζεται το ενδιαφέρον από τη δικαιοσύνη ως τρόπο της εξωτερικής συμπεριφοράς στη δικαιοσύνη ως θεμελιώδη αρετή και ενεργητική αρχή της ανθρώπινης ψυχής. Οι νόμοι του δίκαιου είναι οι ίδιοι και για τις κοινωνικές τάξεις και για τις πόλεις και για τα άτομα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: εξουσία του δήμου, του λαού.

ΔΙΚΑΙΟ: (1) δικαιοσύνη που απονέμουν τα δικαστήρια (2) το ηθικά βιώσιμο και ωφέλιμο, το ηθικά ορθό.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ: σύνολο νόμων.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ: πολιτεύμα μιας πόλης, πολιτική κοινωνία

ΠΟΛΙΤΗΣ: μέλος μιας πόλης (αντίθετο: ιδιώτης).

Χαρακτικό από πίνακα του Πινέλι. Παρουσιάζει τον Σωκράτη και τους μαθητές του στη φυλακή τις τελευταίες ώρες του Σωκράτη, ο οποίος καταδικάστηκε το 399 π.Χ. σε θάνατο για αθεΐα και διαφθορά των νέων. Ο Πλάτων στον διάλογο *Φαίδων* περιγράφει τις τελευταίες ώρες του Σωκράτη στη φυλακή συντροφιά με φίλους και μαθητές.

Επιγραφή στήλη που βρέθηκε στη Γόρτυνα της Κρήτης και διασώζει μεγάλο τμήμα του ιδιωτικού δικαίου της αρχαίας αυτής πόλης (Αθήνα, Επιγραφική Συλλογή, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Δημοκρατία και μοναρχία

«ΘΗΣΕΥΣ: Δεν υπάρχει κακό χειρότερο για την πόλη από τον μονάρχη, όπου προπάντων δεν υπάρχουν νόμοι κοινοί αλλά εξουσιάζει ένας, που κατέχει τον νόμο αυτός, κατά τη βούλησή του· κι αυτό καθόλου δεν είναι ισόπτητα. Αντίθετα, όταν υπάρχουν νόμοι γραπτοί, και ο αδύνατος και ο πλούσιος έχουν τη δικαιοσύνη εξίσου...»

(Ευριπίδης, *Ικέτιδες*, στ. 429-434, μτφρ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, στο *Περί της πολιτικής*, εκδ. ΜΙΕΤ, 2004)

Η δημοκρατία στεφανώνει τον Δήμο, προσωποποίηση του αθηναϊκού λαού. Στήλη με έγγραφο νόμο κατά της τυραννίας (337/6 π.Χ., Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1 Οι «Νόμοι» μιλούν στον Σωκράτη

«Σκέψον λοιπόν, Σωκράτη», θα έλεγαν ίσως οι νόμοι, «αν είναι αλήθεια αυτό που λέμε, ότι δηλαδή δεν είναι δίκαια αυτά που επιχειρείς τώρα εναντίον μας. Εμείς σε γεννήσαμε, σε αναθρέψαμε, σε εκπαιδεύσαμε και μεταδώσαμε σε σένα και σε όλους τους άλλους πολίτες όσα καλά πράγματα μπορούσαμε. Όμως κάναμε σαφές ότι έχουμε δώσει την εξουσία σε όποιο Αθηναίο θέλει, αφού περάσει τη δοκιμασία και δει όσα γίνονται στην πόλη και εμάς τους νόμους, αν δεν τον αρέσουν, να πάρει τα πράγματά του και να πάει όπου θέλει [...]. Όποιος όμως από τους πολίτες παραμένει, ενώ βλέπει με ποιο τρόπο διεξάγουμε τις δίκες και γενικά κυβερνάμε την πόλη, εμείς προϋποθέτουμε ότι έχει συμφωνήσει μαζί μας έμπρακτα να εκτελεί αυτά που διατάζουμε· και εμείς υποστηρίζουμε ότι όποιος δεν υπακούει αδικεί τριπλά: δείχνει ανυπακοή σε μας που τον γεννήσαμε και τον αναθρέψαμε και, ενώ συμφώνησε να μας υπακούει, ούτε αυτό κάνει ούτε μας πείθει ότι δεν κάνουμε κάτι σωστά...»

(Πλάτων, *Κρίτων*, 52c-e)

2 Η κυριαρχία των νόμων

[**Αθηναίος:**] Σ' όποια δηλαδή πόλη ο νόμος υποτάσσεται και ακυρώνεται από τους άρχοντες, βλέπω πολύ γρήγορη την καταστροφή της. Σ' όποια όμως πόλη ο νόμος είναι απόλυτος κυρίαρχος των αρχόντων και οι άρχοντες δούλοι του νόμου, βλέπω καθαρά ότι υπάρχει σωτηρία κι όλα τα καλά που έχουν δώσει οι θεοί στις πόλεις.

(Πλάτων, *Νόμοι*, Δ, 715d)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιες φράσεις στο κείμενο της ενότητας είναι ενδεικτικές για τη μέθοδο που ακολουθούσε ο Σωκράτης στις συζητήσεις του; Πώς μπορούμε να ονομάσουμε τη μέθοδο αυτή;
- 2 Ποιο θετικό μήνυμα θέλει να μας δώσει ο Πλάτων με καθένα από τα επιχειρήματα που έχουμε στο κείμενο αυτό;
- 3 Σε ποιες περιπτώσεις έχει και σήμερα σημασία η συζήτηση για τη δύναμη και την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης;
- 4 Στο παράλληλο κείμενο (1) περιέχονται οι πολιτικές απόψεις του Σωκράτη. Ποια επιχειρήματα εκφράζουν οι νόμοι σε σχέση με την απονομή της δικαιοσύνης και την αναγκαιότητα της υπακοής σε αυτούς; Ποιες υποχρεώσεις έχει ο καθένας από μας απέναντι στους νόμους της χώρας στην οποία ζει;

- 5 Ποια σημασία αποδίδει στους νόμους για την καλή διακυβέρνηση της πολιτείας ο Πλάτων στο παράλληλο κείμενο (2);

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1 Στην *Πολιτεία* ο Πλάτων υποστηρίζει ότι ο δίκαιος άνθρωπος είναι σε καλύτερη μοίρα από τον άδικο. Αν ισχύει αυτή η άποψη, τότε ένας πραγματικά δίκαιος άνθρωπος θα πράξει ηθικά ορθά ακόμη και όταν αυτή του η πράξη έρχεται σε αντίθεση με το συμφέρον του. Τέτοια ήταν η συμπεριφορά του Σωκράτη στη φυλακή, όταν αρνήθηκε να δραπετεύσει προκειμένου να μην αδικήσει την πολιτεία. Από ποια άποψη λοιπόν ο Σωκράτης ήταν σε καλύτερη μοίρα σ' αυτήν την περίπτωση; Να συζητήσετε το θέμα, λαμβάνοντας υπόψη τις αντιλήψεις του Σωκράτη για τη δικαιοσύνη που περιέχονται στα κείμενα και στα σχόλια της ενότητας.
- 2 Συζητήστε τις απόψεις που εκφράζει ο Ευριπίδης στις *Ικέτιδες* λαμβάνοντας υπόψη σας την ιστορική πραγματικότητα (Αξιοποίηση του χωρίου «*Δημοκρατία και μοναρχία*» της σελίδας 66, και της Εισαγωγής, σελ. 58).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

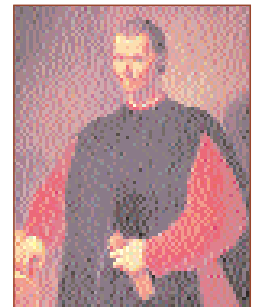
Τα περισσότερα έργα του Πλάτωνα είναι διάλογοι με κύριο ομιλητή τον Σωκράτη. Γιατί ο Πλάτων επέλεξε αυτή τη μορφή γραπτού λόγου; Συζητήστε το θέμα κατά πόσο αυτός εκφράζει τις δικές του αντιλήψεις ή τον Σωκράτη στα έργα του. Αναζητήστε και καταγράψτε παραδείγματα λογοτεχνικών έργων ή άλλων μορφών τέχνης που έχουν τη μορφή διαλόγου τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και στη σύγχρονη εποχή και αναφερθείτε στην επίδραση που ασκούν αυτά στο ευρύτερο κοινό.

Συνομιλία φιλοσόφου με ηγεμόνα από τοιχογραφία σπιτιού στην Πομπηία (ρωμαϊκή εποχή).

«Το να κάνει κανείς κάποιο κακό στους ανθρώπους δε διαφέρει καθόλου από το να αδικεί».

(Πλάτων, *Κρίτων*, 49c)

Ο Νικολό Μακιαβέλι (1469-1527) στο έργο του *Ηγεμών*, με το οποίο αναδεικνύεται βοθός μελετητής της πολιτικής τέχνης, είχε γράψει: «Ένας ηγεμόνας δε χρειάζεται να 'χει όλες τις αρετές, είναι όμως απόλυτη ανάγκη να φαίνεται πως τις έχει, γιατί οι άνθρωποι – που γενικώς εκτιμούν την αρεπή – κρίνουν από τα φαινόμενα κι όχι από τα πράγματα: όλοι τους βλέπουν ό,τι φαίνεται, λίγοι καταλαβαίνουν τι είσαι».

Η εκπαίδευση στην Πολιτεία του Πλάτωνα

Στην ενότητα αυτή θα γνωρίσουμε, μέσα από τη συζήτηση του Σωκράτη με τους συνομιλητές του, τις αντιλήψεις του Πλάτωνα για την εκπαίδευση των νέων, που προορίζονται να κυβερνήσουν στην «ιδανική» πολιτεία, όπως εκτίθενται στο σημαντικότερο διάλογό του, την Πολιτεία. Θα σχολιάσουμε την κριτική την οποία ο Πλάτων ασκεί στην ποίηση και, γενικότερα, στην τέχνη, επειδή οι ποιητές παρουσιάζουν ψευδείς ιστορίες, σε σχέση με τη χρήση των μύθων που ο ίδιος όμως χρησιμοποιεί στα έργα του.

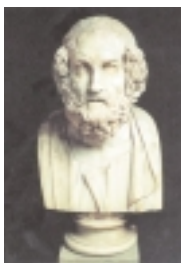

Η αποθέωση του Ομήρου. Ονομαστός πίνακας του J.A.D. Ingres, 1827 (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου). Ο Πλάτων, μολονότι τιμούσε τον Όμηρο, θεωρούσε ότι πολλές από τις ιδέες και τις εικόνες που παρουσιάζονταν στα ομηρικά έπη δεν ήταν κατάλληλες για την αγωγή των νέων.

«...Κι αυτό ακόμη το σκαλί το πρώτο πολύ από τον κοινό τον κόσμο απέχει. Εις το σκαλί για να πατήσεις τούτο πρέπει με το δικαίωμά σου νάσαι πολίτης εις των ιδεών την πόλι. Και δύσκολο στην πόλι εκείνην είναι και σπάνιο να σε πολιτογραφήσουν. Στην αγορά της βρισκεις Νομοθέτας που δεν γελά κανέναν τυχοδιώκτης. Εδώ που έφθασες, λίγο δεν είναι τόσο που έκαμες, μεγάλη δόξα».

(Κ.Π. Καβάφης, «Το πρώτο σκαλί», 1899, Ποήματα Α', εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1963)

Ο Καβάφης έχει εδώ εμπνευστεί από την πλατωνική θεωρία των «ιδεών» (είδων).

Προτομή του Ομήρου. Τα ομηρικά έπη ήταν μέρος της αγωγής των νέων της Αθήνας.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η εκπαίδευση των «φυλάκων» και ο έλεγχος της ποίησης

[Σωκράτης:] Πρώτη μας δουλειά¹, λοιπόν, καθώς φαίνεται, θα είναι να επιβλέπουμε εκείνους που φτιάχνουν τους μύθους², και ό,τι καλό φτιάξουν, να το εγκρίνουμε, ενώ τα άλλα να τα πετάμε. Κι ό,τι θα εγκρίνουμε, να πείθουμε τις παραμάνες και τις μανάδες να το λένε στα παιδιά και να τους πλάθουν τις ψυχές³ με αυτούς τους μύθους πολύ περισσότερο απ' ό,τι τους πλάθουν τα σώματα με τα χέρια τους⁴· κι όσο γι' αυτά που λένε τώρα στα παιδιά, είναι τα πιο πολλά για πέταμα [...] Αυτούς [τους μύθους], είπα, που μας έλεγαν ο Ησίοδος κι ο Όμηρος⁵ και οι άλλοι ποιητές. Αυτοί έπλεκαν μυθικές διηγήσεις ψεύτικες⁶ και τις έλεγαν στους ανθρώπους και τις λένε και τώρα.

[Αδείμαντος:] Ποιους μύθους εννοείς, είπε, και τι κακό βρίζεις σ' αυτούς;

[Σωκράτης:] Αυτό που πρωτίστως και κυρίως πρέπει να κατακρίνει κανείς, ιδίως όταν το ψέμα είναι και κακοφτιαγμένο⁷.

[Αδείμαντος:] Έχεις ένα παράδειγμα;

[Σωκράτης:] Όταν λόγου χάριν κάποιος, με όσα λέει, παρουσιάζει άσχημα ό,τι σχετίζεται με τους θεούς και τους ήρωες, δηλαδή ποιας λογής είναι αυτοί, σαν τον ζωγράφο⁸ που όσα ζωγραφίζει δεν έχουν καμιά ομοιότητα⁹ με αυτά που θέλει να ζωγραφίσει.

(Πλάτων, Πολιτεία, Β, 377c-e)

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

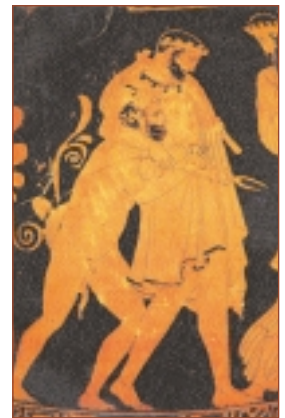
- 1 **Πρώτη μας δουλειά:** στην *Πολιτεία*, το έργο του Πλάτωνα στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί, ο Σωκράτης και οι συνομιλητές του επιχειρούν να ιδρύσουν νοερά μια ιδανική και δίκαιη πόλη, την Καλλίπολη, η οποία απαρτίζεται από τρεις κοινωνικές τάξεις: τους φύλακες-βασιλείς (που είναι φιλόσοφοι και θα διοικούν την πόλη), τους επίκουρους (που βοηθούν τους φύλακες στο έργο φύλαξης της πόλης) και τους δημιουργούς (αγρότες, τεχνίτες, μεταπράτες).
- 2 **Να επιβλέπουμε εκείνους που φτιάχνουν τους μύθους:** να ασκούν δηλαδή ένα είδος λογοκρισίας, που σκοπό έχει να προστατεύει τους νέους από τις κακές και ψυχοφθόρες επιδράσεις της μυθοπλασίας. Ο μύθος, λαϊκή φανταστική αφήγηση, που δεν ακολουθεί τους κανόνες της λογικής, βοηθούσε τον άνθρωπο της εποχής να κατανοήσει τον κόσμο στην ολότητά του. Ο μύθος συνδέεται με την παραβολή, την αλληγορία και με τις εικόνες.
- 3 **Πλάθουν τις ψυχές:** ο Πλάτων είναι ο πρώτος στοχαστής που υποστηρίζει με συστηματικό τρόπο ότι η εκπαίδευση συνίσταται στην καλλιέργεια του ήθους, δηλαδή του χαρακτήρα των νέων.
- 4 **Πλάθουν τα σώματα με τα χέρια τους:** στους *Νόμους*, το εκτενέστερο και τελευταίο έργο του Πλάτωνα, αυτός επισημαίνει ότι η αγωγή των παιδιών αρχίζει από τη νηπιακή ηλικία με τον θηλασμό και την κίνηση. Γι' αυτό οι μανάδες και οι παραμάνες κουνούν συνεχώς τα παιδιά στην αγκαλιά τους και, μάλιστα, συχνά τραγουδώντας κάποιο νανούρισμα. Έτσι, με την κίνηση, τον χορό και τη μουσική, τα παιδιά ηρεμούν και διώχνουν από την καρδιά τους τον φόβο και την ανησυχία.
- 5 **Ο Ησίοδος και ο Όμηρος:** οι αρχαίοι εκτιμούσαν πολύ τον Ησίοδο και τον Όμηρο. Η ανάγνωση και η απομνημόνευση αποσπασμάτων από τα ομηρικά έπη και τα έργα του Ησίοδου ανήκαν στη βασική εκπαίδευση των παιδιών.
- 6 **Μυθικές διηγήσεις ψεύτικες:** ο Σωκράτης προτείνει να απαγορεύονται οι ιστορίες που έχουν κακή ηθική ή θρησκευτική επίδραση στους νέους.
- 7 **Ψέμα κακοφτιαγμένο:** κατακρίνει εδώ ο Σωκράτης τις ιστορίες που παρουσιάζουν τους θεούς να μαλώνουν ή να αλλάζουν μορφή και όσα έργα τέχνης εντείνουν τα ανθρώπινα πάθη. Η επίμονη αναζήτηση της γνώσης και της αλήθειας εκ μέρους του Πλάτωνα τον οδηγεί στην αυστηρή κριτική την οποία ασκεί στη μυθοπλασία.
- 8 **Σαν τον ζωγράφο:** ο Πλάτων παρομοιάζει την ποίηση με τη ζωγραφική. Οι τέχνες αυτές είχαν δώσει λαμπρά δείγματα στην εποχή του, όπως τις τραγωδίες ή τα ζωγραφισμένα ανάγλυφα του Παρθενώνα και τις αγγειογραφίες στα περίφημα αττικά αγγεία.
- 9 **Όσα ζωγραφίζει... ομοιότητα:** για τον Πλάτωνα όλες οι τέχνες είναι *μιμητικές*, δηλαδή αναπαράγουν το νοητό πρότυπο, την *ιδέα*, με *εικόνες* και *λέξεις*. Στο 10ο βιβλίο της *Πολιτείας* ο Πλάτων κατηγορεί τη μίμηση, γιατί θεωρεί ότι αυτή οδηγεί τους νέους ανθρώπους σε κακές συνήθειες και σε απρεπή γλώσσα.

Αδυσώπητη η Άρτεμις τιμωρεί σκληρά τον Ακταίωνα που την αντίκρισε να λούζεται γυμνή. Η θεά εξαπολύει τα βέλη της, ενώ τα σκυλιά του τον κατατρώνουν (Παράσταση από ερυθρόμορφο κρατήρα, 470 π.Χ. περίπου, Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών).

Ο «Ομηρικός Ύμνος στον Ερμή» εξιστορεί τα πρώτα κατορθώματα του νεογέννητου Ερμή. Ο πανούργος μικρός θεός έκλεψε πενήντα βόδια του Απόλλωνα, τα έκρυψε σε μια σπηλιά και Ξαναγύρισε στο λίκνο του. Ο Απόλλων διαμαρτύρεται στους γονείς του Ερμή, τον Δία και τη Μαία (Υδρία, περίπου 520 π.Χ., Παρίσι, Λούβρο).

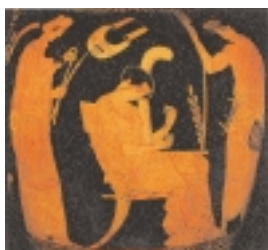
Ο Ήφαιστος με τη λαβίδα του σιδερούργου στο χέρι επιστρέφει μεθυσμένος στον Όλυμπο, στηριγμένος στους ώμους σάτυρου που προχωρεί πλάι του, για να ελευθερώσει την Ήρα από τα δεσμά που την κρατούσαν καθηλωμένη στον θρόνο, που ο ίδιος είχε κατασκευάσει (Ερυθρόμορφη πελίκη, 430 π.Χ. Μόναχο, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Η διδασκαλία της μουσικής και της ποίησης είχε πρωταρχική σημασία για την εκπαίδευση των παιδιών στην Αρχαία Ελλάδα. Εδώ δάσκαλοι και μαθητές στο μάθημα της μουσικής αριστερά και στην απαγγελία ποιήματος δεξιά (Ερυθρόμορφη κύλικα, περίπου 485 π.Χ., Βερολίνο, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο Κένταυρος Χείρων, προικισμένος με γνώση και πραότητα, υπήρξε αγαπητός δάσκαλος πολλών ηρώων. Εδώ καλωσορίζει τον νεαρό Αχιλλέα που τον εμπιστεύτηκαν σ' αυτόν, για να τον αναθρέψει και να του μεταδώσει τις γνώσεις του (Ερυθρόμορφη στάμνος, περίπου 490 π.Χ., Παρίσι, Λούβρο).

Ο Μουσαίος, δεξιά, με τη λύρα και αντιχείο από όστρακο κελώνας στο χέρι, ακροάζεται τη μούσα Τερψιχόρη που παίζει άρπα. Αριστερό στέκεται η Μελεούσα (κατά την επιγραφή) με δύο αυλούς στο χέρι. Στον τοίχο ψηλά κρέμεται μια λύρα (Ερυθρόμορφος αμφορέας, περίπου 440 π.Χ., Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1 Οι ποιητές έχουν θεϊκό χάρισμα, όχι όμως γνώση

[Σωκράτης] (απευθύνεται στον ποιητή Ίωνα): Αυτό που σε κάνει να λες ωραία πράγματα για τον Όμηρο δεν είναι κάποια ειδική τεχνική γνώση αλλά θεϊκή δύναμη που σε δονεί, όπως ακριβώς συμβαίνει με την πέτρα που ο Ευριπίδης την ονόμασε «μαγνήτη» και ο πολύς κόσμος την λέει «πέτρα του Ηρακλή» [...] Έτσι λοιπόν και η Μούσα χαρίζει σε ορισμένους δύναμη θεϊκή και από αυτούς τους ένθεους ανθρώπους κρέμεται έπειτα μια αρμαθιά από άλλους, που διατελούν σε κατάσταση ενθουσιασμού [...] Γιατί ο ποιητής είναι κάτι πολύ ανάλαφρο, που πετάει, κάτι ιερό, και δεν μπορεί να δημιουργήσει προτού να τον κυριέψει ο ενθουσιασμός και πέσει σε έκσταση και πάψει πια να έχει μέσα του λογικό· απεναντίας, κάθε άνθρωπος, όσο έχει μέσα του τούτο το πράγμα, το λογικό, αδυνατεί να γράφει ποιήματα ή να δίνει χρησιμούς.

(Πλάτων, Ίων, 533c-534c)

2 Παιδεία και παράδοση

[Αθηναίος:] Επομένως, η θέση μας είναι να κάνουμε ό,τι μπορούμε, για να εμποδίσουμε τα παιδιά μας να δοκιμάσουν νέα πράγματα τόσο στον χορό όσο και στο τραγούδι, αλλά και να σταματήσουμε κάθε προσπάθεια εκείνων που επιχειρούν να τα δειλέασουν σε νεωτερισμούς.

(Πλάτων, Νόμοι, Ζ 798 ε)

3 Καλή και κακή τέχνη

[Αθηναίος:] Ας πάρουμε κάποιον που έχει συνηθίσει σε σοβαρή και προσεγμένη μουσική από την παιδική του ηλικία μέχρι την ωριμότητά του. Αν ακούσει κάτι αντίθετο, θα το θεωρήσει απαίσιο και θα το μισήσει. Αν όμως έχει μάθει να απολαμβάνει την κοινή μουσική, δε θα του αρέσει το σωστό και καλλιεργημένο είδος της. Όπως είπα, λοιπόν, καμιά μουσική δεν είναι καλύτερη ή χειρότερη από την άλλη στο θέμα της ευχαρίστησης ή της αηδίας. Η διαφορά είναι μόνο ότι η μια κάνει καλύτερους τους ανθρώπους που έχουν ανατραφεί μ' αυτήν, ενώ η άλλη χειρότερους.

(Πλάτων, Νόμοι, Ζ, 802 c-d)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι η γνώμη του Πλάτωνα για τους μύθους και τα παραμύθια; Με ποια επιχειρήματα ο Πλάτων αιτιολογεί την αρνητική κριτική εναντίον των μεγάλων ποιητών-δασκάλων του παρελθόντος; Νομίζετε πως οι απόψεις του θα εύρισκαν σύμφωνους πολλούς από τους συγχρόνους του;

- 2 Με ποιον τρόπο οι μύθοι θα μπορούσαν να υπηρετήσουν την παιδεία της «ιδανικής» πολιτείας του Πλάτωνα;
- 3 Στα παράλληλα κείμενα (2) και (3) παρουσιάζονται κάποιες απόψεις του Πλάτωνα για τις τέχνες. Πώς μπορούν να κριθούν σε σχέση με την εποχή του αλλά και με τη σύγχρονη πραγματικότητα;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- 1 Μερικοί υποστηρίζουν πως οι απόψεις του Πλάτωνα για την τέχνη μπορούν να παραβιάσουν την ελευθερία της έκφρασης. Απαντήστε στα παρακάτω ερωτήματα:
- (α) Νομίζετε ότι η ελευθερία της έκφρασης είναι δικαίωμα;
- (β) Υπάρχουν όρια σε αυτό το δικαίωμα;
- (γ) Μπορούν τα λόγια του Σωκράτη και του Πλάτωνα να δημιουργήσουν συνθήκες αναστολής του δικαιώματος αυτού;
- (δ) Πώς θα απαντούσε ο Σωκράτης και ο Πλάτων στις κριτικές αυτές παρατηρήσεις;
- 2 Στο παράλληλο κείμενο (1) ο Σωκράτης, απευθυνόμενος στον ποιητή Ίωνα, που ήταν διάσημος ραψωδός συνηθισμένος να εμφανίζεται μπροστά σε ακροατήρια αποτελούμενα από 20.000 και πλέον θεατές και να τα συναρπάζει με την τέχνη του, υποστηρίζει ότι οι ποιητές δεν κατέχουν πραγματική γνώση, αλλά μόνο ένα θεϊκό χάρισμα που γοητεύει τα πλήθη. Μπορείτε να βρείτε αναλογίες με σημερινές εκδηλώσεις της τέχνης (συναυλίες, κινηματογραφικές ταινίες, θεατρικές παραστάσεις κ.ά.);

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σύγχρονοι διανοητές έχουν επισημάνει το γεγονός ότι ο άνθρωπος σήμερα, στην προσπάθειά του να ξεπεράσει τους παλιούς μύθους, δημιουργεί διαρκώς νέους. Προσπαθήστε να βρείτε παραδείγματα νέων μύθων που μεταδίδονται και καθιερώνονται μέσα από σύγχρονες μορφές αφήγησης, όπως το μυθιστόρημα, οι κινηματογραφικές ταινίες, οι επιστημονικές έρευνες, ο κόσμος της κατανάλωσης και της διασκέδασης. Έχουν επηρεάσει κάποιοι απ' αυτούς τις συνήθειες και τη συμπεριφορά σας;

Η πλατωνική «αλληγορία του σπηλαίου» παρουσιάζεται εδώ σε σκίτσο. Η εικόνα του σπηλαίου βρίσκεται στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα και παρουσιάζει τον κόσμο με σκοτεινή σπηλιά με τους ανθρώπους δεσμοσύνες να βρίσκονται μέσα σ' αυτήν και να βλέπουν τις σκίες όσων κινούνται στο φωτεινό χώρο που βρίσκεται έξω από τη σπηλιά. Είναι μια αλληγορία, μια μεταφορά, που σχετίζεται με το θέμα της γνώσης και της αξίας της παιδείας που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για να διακρίνει την αισθητή από τη νοητή πραγματικότητα, τον κόσμο των ιδεών και των απεικασμάτων (χαρακτικό του Jan Saenredam, από πίνακα του Cornelis van Haarlem, 1604, Βιέννη, Αλμπερτίνο).

Ραψωδός απαγγέλλει ένα από τα ποιήματα του επικού κύκλου. Ερυθρόμορφος αμφορέας του ζωγράφου του Κλεοφρόδου, πρώιμος 5ος αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

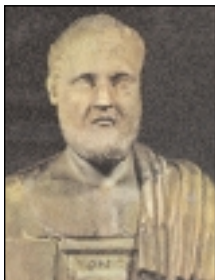
Η πολιτική και οι πολιτικοί

Στην ενότητα αυτή ο Σωκράτης συνομιλεί με τον Γλαύκωνα, πρεσβύτερο αδελφό του Πλάτωνα, για την πολιτική σε σχέση με τη διακυβέρνηση της πολιτείας. Εδώ θα γνωρίσουμε τις απόψεις του Πλάτωνα σχετικά με δύο βασικά ερωτήματα της πολιτικής φιλοσοφίας: α) Ποια είναι τα κίνητρα της ενασχόλησης με την πολιτική; β) Ποιο είναι το έργο και ο σκοπός της πολιτικής; Παράλληλα, ο Πλάτων καθορίζει ποιοι πολίτες οφείλουν να κυβερνούν την πόλη. Θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τις πλατωνικές αντιλήψεις σε σχέση με τη ζωή και την εποχή του φιλοσόφου και θα συζητήσουμε για τη σημασία και την αξία των απόψεών του στην εποχή μας.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Μαρμάρινη προτομή του Περικλή, του σημαντικότερου πολιτικού της Αθήνας του 5ου αι. π.Χ. (2ος αι. μ.Χ., από αντίγραφο του 430 π.Χ., Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

(436-338 π.Χ.)

Περίφημος Αττικός ρήτορας, μαθητής των σοφιστών Πρόδικου, Γοργία και Τεισία αλλά και του Σωκράτη. Ίδρυσε ρητορική σχολή, όπου οι μαθητές διδάσκονταν την ευρυθυμία των λόγων, τη σύνθεση των περιόδων και τα πολιτικά. Στην πολιτική προτιμούσε τη δημοκρατία από την ολιγαρχία, επαινούσε τον Πλάτωνα, θαύμαζε όμως και τον Σόλωνα. Ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του Ισοκράτη (Νάπολη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η διακυβέρνηση της πολιτείας υποχρέωση των άξιων πολιτών

[Σωκράτης:] Γι' αυτόν λοιπόν, τον λόγο, είπα εγώ¹, οι άξιοι άνθρωποι² δεν επιδιώκουν την εξουσία³ ούτε για τα χρήματα ούτε για τη δόξα⁴ γιατί ούτε πληρωμένοι θέλουν να χαρακτηριστούν, εισπράττοντας φανερά μισθό για το αξιωμα τους, ούτε κλέφτες, αποκομίζοντας κρυφά κέρδος από αυτό. Ούτε πάλι για τη δόξα γιατί δεν είναι φιλόδοξοι. Πρέπει λοιπόν να υπάρχει κάποιος αναγκασμός γι' αυτούς και κάποια τιμωρία προκειμένου να θελήσουν να ασκήσουν εξουσία –έτσι που σχεδόν να θεωρείται ντροπή να αναλάβει κανείς με τη θέλησή του κυβερνητικό αξίωμα προτού να εξαναγκαστεί να το πράξει⁵ – κι η πιο μεγάλη τιμωρία εδώ είναι να τον εξουσιάζει κάποιος χειρότερός του⁶, αφού ο ίδιος δε θα έχει τη διάθεση να κυβερνά. Από φόβο γι' αυτήν ακριβώς την τιμωρία⁷ δέχονται κατά τη γνώμη μου να ασκήσουν εξουσία οι άξιοι άνθρωποι, όταν καμιά φορά συμβεί να πάρουν εξουσία στα χέρια τους, και αναλαμβάνουν τότε να κυβερνήσουν όχι με την ιδέα ότι τους περιμένει εκεί κάτι καλό ή ότι θα καλοπεράσουν αλλά σαν να προχωρούν σε κάτι που είναι ανάγκη να το πράξουν και που δεν έχουν κάποιους καλύτερους τους ή έστω όμοιούς τους για να τους το αναθέσουν.

(Πλάτων, Πολιτεία, Α, 347 b-d)

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 **Γι' αυτόν τον λόγο, είπα εγώ:** ο Σωκράτης και οι συνομιλητές του –εδώ ο σοφιστής Θρασύμαχος και ο Γλαύκων– συνεχίζουν τη συζήτηση για τη δικαιοσύνη και την αδικία στη ζωή της πόλης και του ατόμου (βλ. ενότητα 2η). Εδώ ο Σωκράτης αναφέρεται στα κίνητρα της ενασχόλησης με την πολιτική και στους σκοπούς της δραστηριότητας. Λίγο πιο πριν ο Σωκράτης σκέπτεται αναλογικά και συγκρίνει τη δεξιότητα της διακυβέρνησης με τις τέχνες της ιατρικής, της πλοήγησης και της εκπαίδευσης των αλόγων. Παρατηρεί ότι οι διάφορες τέχνες που υπάρχουν στην κοινωνία, όπως είναι η ιατρική ή η ναυτική, παρέχουν στους ανθρώπους κάποια ιδιαίτερη κοινή ωφέλεια, π.χ. την υγεία ή την ασφάλεια στα ταξίδια. Επομένως, αν η πολιτική διακυβέρνηση είναι μια τέχνη, σύμφωνα με την οποία ένα πρόσωπο κυβερνά άλλα πρόσωπα, ο πολιτικός πρέπει να υπηρετεί εκείνους που κυβερνά και να τους ωφελεί.
- 2 **Οι άξιοι άνθρωποι:** όσοι έχουν ηθικό φρόνημα και χαρακτήρα, οι ενάρετοι, οι αγαθοί, οι άριστοι.
- 3 **Εξουσία:** πολιτική εξουσία, διακυβέρνηση.
- 4 **Ούτε για τα χρήματα ούτε για τη δόξα:** σε αρκετά έργα του ο Πλάτων αναφέρεται στη *φιλοτιμία* (φιλοδοξία), τη *φιλοχρηματία* (φιλαργυρία) και τη *φιλοσοφία* (επιδίωξη της γνώσης), που τις θεωρεί βασικές τάσεις του ανθρώπινου χαρακτήρα ή κύρια κίνητρα της ανθρώπινης δράσης. Εδώ η φιλοδοξία και η φιλαργυρία χαρακτηρίζονται ως ηθικά ελαττώματα, συνεπώς αποδοκιμάζονται ως κίνητρα για την ενασχόληση με την πολιτική.
- 5 **Εξαναγκαστεί να το πράξει:** η ασχολία των ενάρετων ανθρώπων με την πολιτική δεν είναι θέμα επιθυμίας ή προσπόρισης ατομικής ωφέλειας, αλλά υπαγορεύεται από το καθήκον, είναι απότοκος της ανάγκης να εξασφαλίζεται η ορθή άσκηση της πολιτικής εξουσίας.
- 6 **Εξουσιάζει κάποιος χειρότερος:** ο Σωκράτης παραδέχεται πως οι αγαθοί άνθρωποι δέχονται να αναλάβουν τις ευθύνες της πολιτικής εξουσίας, για να αποτρέψουν τις επιζήμιες για την κοινωνία συνέπειες, εξαιτίας κακού χειρισμού της από ανάξια πρόσωπα.
- 7 **Από φόβο γι' αυτήν ακριβώς την τιμωρία:** η πολιτική δεν πρέπει να ασκείται με σκοπό την ιδιοτελή εκμετάλλευση, για να αποκτήσουν κάτι οι ίδιοι οι πολιτικοί, αλλά να ασκείται ως φροντίδα για την ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

Ξυλογραφία από την πρώτη έκδοση του έργου του διακεκριμένου Άγγλου συγγραφέα και πολιτικού Τόμας Μορ, *Ουτοπία*, (1516), το οποίο είναι εμπνευσμένο από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα.

Καταδίκη του λαϊκισμού και της δεισιμανίας

«Και έχω αποφασίσει να λέγω αυτά όχι για να γίνω σε κάποιους απο σας μισπτός έτσι άσκοπα· γιατί εγώ δεν είμαι τόσο ανόητος ούτε άμοιρος, ώστε να θέλω να γίνομαι μισπτός χωρίς να νομίζω ότι προσφέρω κανένα όφελος· θεωρώ όμως ίδιο του δικαίου πολίτη να προτιμά τη σωτηρία των υποθέσεων της πόλης αντί της εύνοιας που αποκτά με τα λόγια του».

(Δημοσθένης, *Ολυνθιακός Γ'* 21, στο *Περί της πολιτικής...*, μτφρ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, εκδ. ΜΙΕΤ, 2004, σελ. 251)

Η δημοκρατική διαδικασία της ψήφου έχει τεθεί εδώ για να αποφασισθεί αν ο Αίας ή ο Οδυσσεύς θα πάρουν τα όπλα του νεκρού Αχιλλέα. Αττική ερυθρόμορφη κύλικα, περ. 490-480 π.Χ.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ΟΥΤΟΠΙΑ (λατ. utopia, ού + τόπος): Συνήθως η λέξη σημαίνει «αυτό που δεν έχει τόπο», το φανταστικό.

ΦΟΙΛΙΤΙΚΗ: 1. το σύνολο των θεμάτων που έχουν σχέση με τα κοινά, 2. η τέχνη και η πρακτική της διακυβέρνησης.

ΦΟΙΛΙΤΙΚΟΣ: 1. αυτός που σχετίζεται με τον πολίτη, 2. πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική.

Η ρόκα (ήλακάτι) και ο οργαλειός ήταν από τις συνηθισμένες γυναικείες απασχολήσεις της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής. Σκηνή από λίκυθο που απεικονίζει γυναίκες που κλώθουν και υφαίνουν ύφασμα σε πρωτόγονο οργαλειό, 6ος αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη, Μетроπολιτικό Μουσείο Τέχνης).

Ποιός είναι ο αρμόδιος να κυβερνά; Από την εποχή του Πλάτωνα, κάποιοι φιλόσοφοι έχουν θεωρήσει ότι βασικό έργο της πολιτικής φιλοσοφίας είναι ο προσδιορισμός του δίκαιου ηγεμόνα. Ο de Porter παρουσιάζει αλληγορικά το θέμα σε αυτόν τον πίνακα (1635) όπου η Αφεία αναλαμβάνει την Επίγεια Εξουσία.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η πολιτική ως τέχνη

[Ξένος:] Ας πούμε, τότε, πως αυτό είναι το τέλος (ο τελικός σκοπός) του υφάσματος της πολιτικής πράξης, η άμεση ύφανση του χαρακτήρα των γενναίων και συνετών ανθρώπων· όταν με την ομόνοια και τη φιλία η βασιλική τέχνη τούς συγκεντρώνει σε μια κοινή ζωή και κατασκευάσει, έτσι, το μεγαλοπρεπέστερο και πιο υπέροχο ύφασμα, τυλίγει όλους τους άλλους μέσα στις πόλεις, δούλους και ελεύθερους, και τους συνέχει με αυτό το υφαντό και, χωρίς να παραλείψει κάτι από κείνα που ανήκουν σε μια εντυχιμένη πόλη, κυβερνά και επιβλέπει.

[Σωκράτης:] Με τον καλύτερο τρόπο, ξένε, μας σκιαγράφησες και τον βασιλικό και τον πολιτικό άνδρα.

(Πλάτων, Πολιτικός, 311 b-c)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια κίνητρα και ποιες σκοπιμότητες ωθούν συνήθως τους ανθρώπους στην πολιτική δράση, σύμφωνα με το κείμενο;
- 2 Γιατί οι ενάρετοι ή άξιοι άνθρωποι είναι, γενικά, απρόθυμοι και δεν επιθυμούν να ασχοληθούν με την πολιτική, κατά τον Πλάτωνα;
- 3 Ποιο είναι, κατά τον Πλάτωνα, το μόνο ηθικά αποδεκτό κίνητρο του πολιτικού άνδρα; Σε ποιο συλλογισμό στηρίζει την άποψή του;
- 4 Κι η πιο μεγάλη τιμωρία εδώ είναι να τον εξουσιάζει κάποιος χειρότερός του, αφού ο ίδιος δε θα έχει τη διάθεση να κυβερνά. Συμφωνείτε με αυτήν την άποψη που βρίσκεται στο κείμενό σας; Ποιες υποχρεώσεις συνεπάγεται η αποδοχή της για τον κοινό πολίτη;
- 5 Αν συμφωνείτε με τις απόψεις του Σωκράτη και του Πλάτωνα για τα κίνητρα της πολιτικής δράσης, με ποια κριτήρια μπορείτε να αξιολογήσετε τη δράση των πολιτικών προσώπων;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1 Στο παράλληλο κείμενο (1) ο Πλάτων επιχειρεί να προσδιορίσει το έργο και το σκοπό της πολιτικής χρησιμοποιώντας την αναλογία της πολιτικής προς μια συγκεκριμένη τέχνη.
  - α) Με ποια τέχνη παρομοιάζεται η πολιτική, ως προς το έργο και τον σκοπό της;
  - β) Σε μια παράγραφο προσπαθήστε να δώσετε και εσείς την αναλογία της πολιτικής προς κάποια «τέχνη», σύγχρονη ή παλιά (π.χ. ναυπηγική, μαγειρική, δραματική, πολεμική, αρχιτεκτονική κ.λπ.)

2 Σχολιάστε το κείμενο που ακολουθεί συγκριτικά με γεγονότα από βιβλία της ιστορίας σας ή από τη σύγχρονη πραγματικότητα:

«Η πολιτική δεν περιορίζεται στην άσκηση εξουσίας και τα κίνητρα που κάνουν τους ανθρώπους να μάχονται για κοινωνική αλλαγή ή για τη διατήρηση των αξιών μιας κοινωνίας είναι πολύ βαθύτερα από την έλξη της προσωπικής φιλοδοξίας. Εδώ ιστορία και θεωρία –η δύναμη των ιδεών– παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πολιτική».

(Σ. Γκόλντχιλ, Έρωτας και τραγωδία, μτφρ. Κ. Τριανταφυλλόπουλου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2004, σελ. 222)

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σας, η πολιτική βρίσκεται στο επίκεντρο του φιλοσοφικού ενδιαφέροντος του Πλάτωνα; Ποια προσωπικά βιώματα και ποια πολιτικά γεγονότα της εποχής του μπορεί να τον επηρέασαν, ώστε ο πολιτικός στοχασμός να είναι γι' αυτόν επίκαιρος και αναγκαίος; (Θα βοηθηθείτε στην απάντησή σας, αν αξιοποιήσετε τις γνώσεις σας από την Αρχαία Ιστορία και σχετικές πληροφορίες από την Εισαγωγή του βιβλίου σας).

Η είσοδος στην Ακρόπολη την εποχή του Περικλή (αναπαράσταση).

Η Πνύκα βρισκόταν μεταξύ του Λόφου των Νυμφών (Αστεροσκοπείου) και εκείνου των Μουσών (Φιλοπάππου). Εδώ συγκεντρωνόταν τέσσερις φορές το μήνα η Εκκλησία του Δήμου από τον 5ο αι. π.Χ. Οι ρήτορες αγόρευαν στο διαμορφωμένο στον βράχο βήμα, ενώ το πλήθος στεκόταν στην ημικυκλική καταφορική πλατεία.

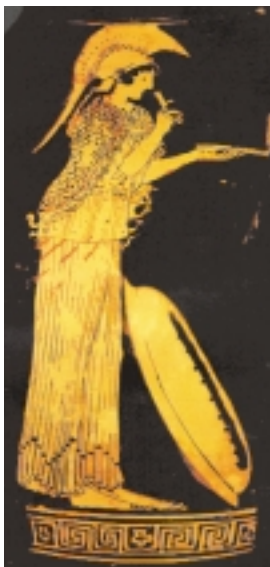
Μελάνομορφος αμφορέας, περ. 403 π.Χ. που απεικονίζει τη θεά Αθηνά να κρατά την ασπίδα της, όπου απεικονίζονται ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων οι οποίοι θεωρούνταν ήρωες της αθηναϊκής δημοκρατίας, επειδή φόνευσαν τον γιο του τυράννου Πεισίστρατου τον 6ο αι. π.Χ.

Η θέση των γυναικών στην «ιδανική» πολιτεία¹

Στην ενότητα αυτή θα γνωρίσουμε τις αντιλήψεις του Πλάτωνα για τη συμμετοχή των γυναικών στη διακυβέρνηση της πολιτείας, για τις σχέσεις των δύο φύλων και για την ισοτιμία ανάμεσα στα φύλα, όπως παρουσιάζονται στο 5ο βιβλίο της *Πολιτείας*. Θα δούμε για ποιο λόγο ο Πλάτων υποστήριζε ότι οι γυναίκες είναι ίσες με τους άνδρες στην αρετή και γιατί θεωρούσε ότι τα δύο φύλα πρέπει να ακολουθούν στην εκπαίδευση τον ίδιο τρόπο ζωής. Θα δούμε, επίσης, με ποιον τρόπο διεξάγεται ο διάλογος και πώς ο Πλάτων διαφοροποιείται από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής του.

Γυναίκα που διαβάζει πάπυρο μαζί με τρεις φίλες της. Ασυνήθιστη σκηνή για την πραγματικότητα της εποχής. Αττική ερυθρόμορφη υδρία, περίπου 450 π.Χ.

Η Αθηνά αποθέτει την ασπίδα της και σημειώνει σε πινάκιο.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ισοτιμία των φύλων στη συμμετοχή στην εξουσία

[Σωκράτης:] *Επομένως, φίλε μου, δεν υπάρχει έργο (επιτήδευμα) σχετικό με τη διοίκηση της πολιτείας το οποίο να προσιδιάζει στη γυναίκα ως γυναίκα², ούτε στον άνδρα ως άνδρα, αλλά οι φυσικές ικανότητες είναι κατά τρόπο όμοιο διάσπαρτες και στα δύο φύλα, κι είναι σύμφωνο με τη φύση να συμμετέχει η γυναίκα σε όλα τα έργα, το ίδιο και ο άνδρας, γενικώς όμως η γυναίκα είναι πιο αδύναμη από τον άνδρα³.*

[Γλαύκων:] *Βεβαίως.*

[Σωκράτης:] *Θα τα αναθέσουμε λοιπόν όλα στους άνδρες, και στις γυναίκες τίποτα⁴;*

[Γλαύκων:] *Αυτό δε γίνεται.*

[Σωκράτης:] *Θα πούμε, φαντάζομαι, ότι μια γυναίκα είναι από τη φύση της κατάλληλη για το επάγγελμα του γιατρού κι η άλλη όχι, επίσης ότι η μια έχει καλλιτεχνική προδιάθεση κι η άλλη όχι.*

[Γλαύκων:] *Ασφαλώς.*

[Σωκράτης:] *Δεν υπάρχει επίσης γυναίκα με φυσική προδιάθεση για τη γυμναστική και για την πολεμική τέχνη κι από την άλλη γυναίκα ακατάλληλη για πόλεμο και χωρίς κλίση στη γυμναστική;*

[Γλαύκων:] *Κατά τη γνώμη μου, ναι.*

[Σωκράτης:] *Το ίδιο και γυναίκα με φυσική προδιάθεση για τη σοφία κι άλλη που μισεί τη γνώση; Επίσης άλλη που να 'ναι ψυχωμένη κι άλλη ξέψυχη;*

[Γλαύκων:] *Και αυτά.*

[Σωκράτης:] *Επομένως υπάρχει και γυναίκα κατάλληλη για το έργο του φύλακα και άλλη που δεν είναι κατάλληλη γι' αυτό. Ή μήπως και τους άνδρες που τους προορίζαμε για το έργο του φύλακα δεν τους επιλέξαμε με βάση αυτά τα φυσικά προσόντα⁴;*

[Γλαύκων:] *Ναι, με αυτά.*

[Σωκράτης:] *Συνεπώς η φυσική καταλληλότητα για το έργο του φύλακα είναι η ίδια και στη γυναίκα και στον άνδρα, με μόνη διαφορά ότι στη μια περίπτωση είναι πιο αδύναμη⁵, ενώ στην άλλη πιο ισχυρή.*

(Πλάτων, *Πολιτεία*, Ε, 455d-456c)

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

- 1 Στο 5ο βιβλίο της *Πολιτείας* (*Πολιτεία*, Ε, 449a-471c), ο Πλάτων υποστηρίζει πως οι φυσικές δυνάμεις και ικανότητες έχουν κατανεμηθεί εξίσου στα δύο φύλα. Η μόνη εκ φύσεως διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι αυτή που αφορά στη διαδικασία της αναπαραγωγής, η οποία όμως δε θέτει φραγμό στις γυναίκες για ίση συμμετοχή στις υψηλότερες θέσεις μέσα στην «ιδανική» πολιτεία. Κατά τον Πλάτωνα, το φύλο δεν έχει καμία σχέση με τη διανοητική ανάπτυξη και τις ατομικές ικανότητες των προσώπων.
- 2 **Έργο που προσιδιάζει στη γυναίκα:** η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα ήταν δυσμενής. Ιδιαίτερα στην Αθήνα, υπήρχαν πολλές διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Οι Αθηναίες όλων των κοινωνικών τάξεων δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και ζούσαν μια ζωή περιορισμένη στο σπίτι.
- 3 **Πιο αδύναμη από τον άνδρα:** ο Πλάτων ενδιαφέρεται για την αγωγή, η οποία πρέπει να παρέχεται στην «ιδανική» πολιτεία, προσφέροντας σ' όλους τους πολίτες ίσες ευκαιρίες. Οι προτάσεις του για την ισότητα των φύλων, μοιούνται «επαναστατικές», αποβλέπουν στο συμφέρον της πόλης και μετριάγονται από την παραδοχή ότι οι γυναίκες είναι πιο αδύναμες από τους άνδρες.
- 4 **Επιλέξαμε με βάση τα φυσικά προσόντα:** ο Πλάτων είναι ο πρώτος, και ο μόνος από τους συγχρόνους του, που ασκεί κριτική στο κοινωνικό σύστημα αναγνωρίζοντας τη σπατάλη των γυναικείων δυνατοτήτων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη της πολιτικής κοινωνίας. (Λέει χαρακτηριστικά ότι «μια πόλη που δε χρησιμοποιεί τις γυναίκες εξίσου όπως τους άνδρες είναι μία πόλη μισή· είναι όπως ένας άνθρωπος που δε χρησιμοποιεί και τα δύο του χέρια»).
- 5 **Φυσική καταλληλότητα και φύλα:** εδώ ο Πλάτων εκφράζει την άποψη ότι οι γυναίκες δεν εμποδίζονται λόγω του φύλου τους να συμμετάσχουν στις αρμοδιότητες της πολιτείας. Έχει υπάρξει μεγάλη διαφωνία σχετικά με το κατά πόσο ο Πλάτων ήταν «φεμινιστής». Οπωσδήποτε, η ιδέα που υποστήριξε στην αρχή του κειμένου, ότι οι γυναίκες μπορούν να συμμετέχουν στη διοίκηση της πολιτείας, ήταν ιδιαίτερα πρωτοποριακή και επαναστατική για την εποχή του. Όμως, ορισμένοι έχουν παρατηρήσει ότι σε άλλα χωρία των διαλόγων του εκφράζεται υποτιμητικά για τις γυναίκες και ότι, στην πραγματικότητα, αυτό που επιθυμεί είναι να χρησιμοποιήσει προς όφελος της ιδανικής πολιτείας όσο το δυνατόν περισσότερο τις γυναίκες και όχι να τις χειραφετήσει.

Απεικόνιση γυναικών από έπαυλη της Πομπηίας. Οι γυναίκες αυτές ασκούνται στη μουσική.

Περίφημη γυναικεία μορφή από την Πομπηία που απεικονίζει γυναίκα που σκέπτεται, την εponομαζόμενη Σαφώ.

Τοιχογραφία του 1ου αι. μ.Χ., από την Πομπηία, που απεικονίζει συζήτηση τριών γυναικών κάτω από ένα προστέγασμα. Πιθανότατα από ένα πρωτότυπο έργο.

Παράσταση της Αθηνάς, καθώς φιλοτεχνεί πήλινο άγαλμα. Αττική οinoχόη, περ. 470 π.Χ. (Βερολίνο, Κρατικά Μουσεία).

Η σιγή των γυναικών

«Καθετί σχεδόν που γνωρίζουμε για τις Ελληνίδες προέρχεται τελικά από ανδρική πηγή από αυτά που οι άνδρες έλεγαν για τις γυναίκες, από τις γυναικείες μορφές που δημιουργούσαν στη λογοτεχνία και στην τέχνη, και από ανεπίσημους νόμους και νομικές ρυθμίσεις που κατασκεύαζαν για να συναλλάσσονται με τις γυναίκες. Τόσο ως ομάδες όσο και ως άτομα οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα είναι σε μεγάλη έκταση πλάσματα που επινοήθηκαν από άνδρες».

(S. Blundell,

Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα, μτφρ. Λ.Ι. Χατζηφώτη, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ. 15)

Ο Κρατήρας της Μήδειας. Λεπτομέρεια από έργο του ύστερου 5ου αι. π.Χ. από την Κάτω Ιταλία (Κλήβελαντι, Μουσείο Τέχνης).

Καλλιπαισμός νεαρής κοπέλας, αρχές του 1ου αι. μ.Χ., πιθανότατα αντίγραφο πρωτότυπου έργου του 4ου αι., σε τοιχογραφία από το Ερκολάνο (Νάπολη, Εθνικό Μουσείο).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**1 Η αρετή είναι η ίδια για τον άνδρα και για τη γυναίκα**

[Σωκράτης:] Μόνο για την αρετή έχεις αυτή την ιδέα, Μένων, ότι άλλη είναι η αρετή του άνδρα και άλλη της γυναίκας και ούτω καθεξής ή πιστεύεις τα ίδια και για την υγεία και για το μέγεθος και για τη δύναμη; Άλλη νομίζεις ότι είναι η υγεία του άντρα και άλλη της γυναίκας; Ή είναι παντού το ίδιο πράγμα, όταν είναι υγεία, είτε υπάρχει στον άντρα είτε και σε οποιονδήποτε άλλο;

[Μένων:] Μου φαίνεται ότι η υγεία είναι η ίδια και στον άντρα και στη γυναίκα.

[Σωκράτης:] Τότε λοιπόν και το μέγεθος και η δύναμη; Εάν μία γυναίκα είναι δυνατή, θα είναι δυνατή επειδή θα έχει τις ίδιες ιδιότητες και την ίδια δύναμη με τον δυνατό άνδρα; Με «την ίδια», εννοώ το εξής: η δύναμη δε διαφέρει καθόλου ως προς το ότι είναι δύναμη εάν βρίσκεται στον άνδρα ή στη γυναίκα, ή μήπως νομίζεις ότι διαφέρει;

[Μένων:] Όχι, καθόλου.

[Σωκράτης:] Η αρετή, λοιπόν, θα διαφέρει καθόλου, ως προς το ότι είναι αρετή, αν βρίσκεται στο παιδί ή στον γέροντα, τη γυναίκα ή τον άνδρα;

[Μένων:] Κάπως, μου φαίνεται, Σωκράτη, αυτό δεν είναι το ίδιο.

[Σωκράτης:] Γιατί όχι; Δεν υποστήριζες προηγουμένως ότι η αρετή του άνδρα είναι να διοικεί καλά την πολιτεία και της γυναίκας να διοικεί το σπίτι της;

[Μένων:] Μάλιστα.

[Σωκράτης:] Είναι όμως άραγε δυνατόν να διοικήσει κανείς καλά ή την πολιτεία ή το σπίτι ή οτιδήποτε άλλο, αν δεν τα διοικεί φρόνιμα και δίκαια;

[Μένων:] Όχι, βέβαια.

[Σωκράτης:] Αν τα διοικούν λοιπόν φρόνιμα και δίκαια, θα τα διοικούν με σωφροσύνη και δικαιοσύνη;

[Μένων:] Αναγκαστικά.

[Σωκράτης:] Τα ίδια πράγματα λοιπόν χρειάζονται και οι δύο, και ο άνδρας και η γυναίκα, αν πρόκειται να είναι ενάρετοι, σωφροσύνη και δικαιοσύνη.

(Πλάτων, Μένων, 72d-73b)

2 Ο ριζοσπαστισμός και η πρωτοτυπία του Πλάτωνα

[...] ο ριζοσπαστισμός και η πρωτοτυπία του Πλάτωνα συνίστανται στη στάση που κρατά απέναντι στις γυναίκες. Αποτελεί εκπληκτική καινοτομία να πιστεύει κανείς ότι οι κοινωνικοί ρόλοι των γυναικών δεν είναι φύσει, αλλά ότι οι γυναίκες μπορούν να κάνουν ό,τι κάνουν και οι άνδρες.

(Julia Annas, Πλάτων: Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε, μτφρ. Ε. Λεοντίνη, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σελ. 62-63)

3 Η διάκριση των φύλων

Η διάκριση των φύλων, όπως ερμηνεύεται συνήθως, χρησιμοποιεί το φύλο αυθαίρετα ή παράλογα ως κριτήριο για την απονομή οφελών ή θέσεων. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, οι πλέον κραυγαλέες μορφές διάκρισης των φύλων είναι εκείνες όπου, για παράδειγμα, κάποιος αρνείται να προσλάβει μία γυναίκα στη δούλεψή του, παρά το γεγονός ότι το φύλο ουδεμία ορθολογική σχέση έχει με την επιτέλεση του συγκεκριμένου έργου. Η MacKinnon το κατονομάζει αυτό «προσέγγιση της διαφοράς» στη διάκριση των φύλων, διότι θεωρεί ότι πρόκειται για μεροληπτική ή άνιση αντιμετώπιση που δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με βάση κάποια διαφορά ανάμεσα στα φύλα.

(Will Kymlicka, *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*, εισ.-μτφρ. Γρ. Μολύβας, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005, σελ. 505)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια επαγγέλματα ή δραστηριότητες αναφέρει ο Πλάτων τα οποία μπορούν να ασκήσουν οι γυναίκες της «ιδανικής» πολιτείας;
- 2 Γιατί η αρετή δεν είναι προνόμιο ορισμένου φύλου σύμφωνα με τον Πλάτωνα;
- 3 Νομίζετε ότι ο ρόλος που δίνει στις γυναίκες ο Πλάτων είναι κάτι νέο και επαναστατικό ή συνδέεται με τις παραδόσεις και τις συνήθειες των Αθηναίων της εποχής;
- 4 Ποιες αρετές αποδίδει ο Πλάτων εξίσου και στα δύο φύλα στο παράλληλο κείμενο (1); Παρατηρείται διαφοροποίηση στη σκέψη του σε σχέση με όσα αναφέρει στο απόσπασμα της *Πολιτείας* που μελετήσατε;
- 5 Σκεφτείτε παραδείγματα από την καθημερινή χρήση της γλώσσας στα οποία γίνεται αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους για να δηλωθεί το σύνολο των ανθρώπων ή περιπτώσεις όπου το αρσενικό γένος χρησιμοποιείται για να δηλώσει και το θηλυκό. Κατά τη γνώμη σας, είναι αυτό σωστό;

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

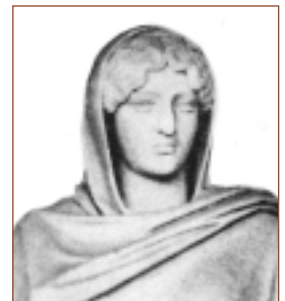
- 1 Αναζητήστε γυναικεία ιστορικά πρόσωπα που διακρίθηκαν κατά την ελληνική αρχαιότητα και προσπαθήστε να αναφέρετε όσο το δυνατόν περισσότερα ονόματα. Στη συνέχεια, επιλέξτε μία από αυτές τις γυναίκες και αναφερθείτε σύντομα στον βίο και τη δραστηριότητά της.

Χάλκινο αγαλματίδιο νεαρής Σπαρτιάτισσας αθλήτριας, σε φάση δρόμου ταχύτητας, της αρχαϊκής εποχής (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

« – Γιατί εσείς οι Σπαρτιάτισσες είστε οι μόνες που εξουσιάζετε τους άνδρες;
– Γιατί είμαστε οι μόνες που γεννάμε άνδρες.

(Πλούταρχος, *Αποφθέγματα Λακωνικά*, 227e)

Η Ασπασία, από τη Μίλητο, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 455 π.Χ. Ως σύντροφος του Περικλή άσκησε μεγάλη επίδραση σ' αυτόν με τη μόρφωση, την ευφυΐα της και την πολιτική της σκέψη. Στο σπίτι τους σύχναζαν ο Αναξαγόρας, ο Πρωταγόρας, ο Ζήνων, ο Φειδίας, ο Σοφοκλής και ο νεαρός τότε Σωκράτης. Λεπτομέρεια από άγαλμα του Κάλωνα, που είχε κατασκευασθεί το 460 περίπου, που απεικονίζει γυναικεία μορφή την επονομαζόμενη Ασπασία.

Ο Περσέας και η Ανδρομέδα. Ταιχογραφία από την Πομπηία που απεικονίζει τον γνωστό μύθο σύμφωνα με τον οποίο ο Περσέας, ήρωας του Άργους, έσωσε την Ανδρομέδα στην Αιθιοπία από το κήτος που την απειλούσε.

Υποτίμηση της γυναίκας

Κρέων: Κακό μεγαλύτερο από την αναρχία δεν υπάρχει. Αυτή καταστρέφει πόλεις, αυτή αναστατώνει οικογένειες, αυτή διασπάει προς τη φυγή τις τάξεις των συμμαχικών δοράτων, ενώ η πειθαρχία σώζει τα πλήθη όσων μένουν στη θέση τους. Έτσι πρέπει να υπερασπιζόμαστε την έννομη τάξη, και με κανένα τρόπο να μη νικιόμαστε από γυναίκα· γιατί, αν πρέπει, καλύτερα να εκθρονιστούμε από άνδρα, και τότε δεν θα πουν για μας πως είμαστε κατώτεροι από γυναίκες.

(Σοφοκλέους, *Αντιγόνη*, στ. 672-680, στο *Περί της πολιτικής*, επιλογή κειμένων - μτφρ. Κ.Ι. Δεσποτόπουλος, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2004)

Παράσταση της Μήδειας που σκοτώνει τα παιδιά της, από κρατήρα της Κάτω Ιταλίας του 4ου αι. π.Χ. (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου).

- 2 Αναζητήστε γυναικεία μυθικά πρόσωπα που έχουν εμπνεύσει τους ποιητές της αρχαιότητας από τον Όμηρο μέχρι τον Ευριπίδη. Στη συνέχεια, αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναφερθείτε σύντομα στους αρχαίους μύθους που αφορούν γυναίκες και στον τρόπο που παρουσιάζεται ο χαρακτήρας τους.
- 3 Με ποιον τρόπο συσχετίζονται οι απόψεις του Πλάτωνα για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και το κράτος με την άποψη που εκφράζει ο Κρέων, στο παράπλευρο κείμενο με τον τίτλο: «Υποτίμηση της γυναίκας»; Ο Κρέων ως βασιλιάς της Θήβας, συγκρούστηκε με την ανιψιά του Αντιγόνη, που ήθελε να θάψει τον αδελφό της Πολυνείκη, παρόλο που είχε πολεμήσει εναντίον της πόλης των Θηβών διεκδικώντας την εξουσία από τον δίδυμο αδελφό του Ετεοκλή. Ο ίδιος ο βασιλιάς υποστήριζε ότι πρωταρχικό καθήκον είναι η υπακοή και η πειθαρχία στον άρχοντα και τους νόμους της πατρίδας της.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ο Περικλής αναφέρει στον Επιτάφιο λόγο του (Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, Βιβλίο II, 45, 2, μτφρ. Ι.Θ. Κακριδής, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1984): «*Κι αν ακόμα πρέπει να πω κάτι και για των γυναικών την αρετή, όσες θ' απομείνουν τώρα χήρες, φτάνει μια σύντομη παραίνεση, για να δείξω ό,τι χρειάζεται: να μη φανείτε κατώτερες από τη γυναικεία φύση σας, μεγάλη σε σας η δόξα, το ίδιο και σε όποια το όνομά της θα ακουστεί όσο γίνεται πιο λίγο μέσα στους άνδρες, είτε για καλό είτε για κακό*». Σχολιάστε την άποψη αυτή του Περικλή και συγκρίνατέ την με την άποψη του Πλούταρχου για τις Σπαρτιάτισσες που βρίσκεται στη σελ. 79 (στο περιθώριο).
- 2 Ανατρέχοντας στα βιβλία της Αρχαίας Ιστορίας σας, σε άλλα βιβλία Ιστορίας και στις απεικονίσεις του κεφαλαίου, σκιαγραφήστε την καθημερινή ζωή των γυναικών στην αρχαία Αθήνα της εποχής του Περικλή κάνοντας ειδική αναφορά στην προσωπικότητα της Ασπασίας, της συντρόφου του σημαντικού αυτού Αθηναίου πολιτικού. Επίσης, να συγκρίνετε τη ζωή των γυναικών της Αθήνας με την αντίστοιχη των γυναικών της Σπάρτης (Συμβουλευτείτε και το *Ανθολόγιο της Β' Γυμνασίου: Αρχαία Ελλάδα: Ο τόπος και οι άνθρωποι*).

Στο κεφάλαιο αυτό:

- 1** Γνωρίσαμε κείμενα του Πλάτωνα που σχετίζονται με την ιστορία και τον πολιτισμό της κλασικής εποχής και αφορούν ιδιαίτερα την αθηναϊκή κοινωνία.
- 2** Συζητήσαμε ορισμένες ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές απόψεις του Σωκράτη και του Πλάτωνα που εντάσσονται στην κοινωνική, πολιτική και πνευματική ζωή της εποχής τους, αλλά μπορούν να προβληθούν και να μελετηθούν και στο πλαίσιο της σύγχρονης εποχής.
- 3** Γνωρίσαμε τον *διάλογο*, μια μορφή φιλοσοφικού λόγου που εγκαινίασε ο Σωκράτης και ο Πλάτων, ο οποίος έχει μεγάλη χρήση και χρησιμότητα σε κάθε εποχή. Στα κείμενα που μελετήσαμε είδαμε την προσπάθεια των φιλόσοφων αυτών να ορίσουν έννοιες, όπως η δικαιοσύνη και η αδικία.

Τα ερωτήματα που γεννιούνται από τα κείμενα που έχουν επιλεγεί μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

- Ποιο φιλοσοφικό, κοινωνικό ή παιδαγωγικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν για τους σύγχρονους ανθρώπους;
- Ποιες προεκτάσεις και ερμηνείες επιδέχονται σε σχέση με την εποχή που γράφτηκαν;

Στην 1η ενότητα:

Μέσα από την *Απολογία Σωκράτους*, έργο που γράφτηκε στην περίοδο της νεότητας του Πλάτωνα, γνωρίσαμε την προσωπικότητα και τις ηθικές απόψεις του Σωκράτη, ο οποίος διαμόρφωσε την ηθική φιλοσοφία και επηρέασε με τη διδασκαλία του τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, αλλά και τους μετέπειτα φιλοσόφους της αρχαιότητας. Το πρότυπο ανθρώπου που αυτός πρότεινε, τονίζοντας την αξία της αυτογνωσίας και της καλλιέργειας της ψυχής και ο κριτικός ρόλος που προσέδωσε στον διανοούμενο της εποχής του έχουν διαχρονική αξία.

Στη 2η ενότητα:

Διερευνήσαμε τον προβληματισμό του Σωκράτη και του Πλάτωνα για τις έννοιες της δικαιοσύνης και της αδικίας μέσα από τον *διάλογο Πολιτεία*, έργο από τα πιο σημαντικά του μεγάλου φιλοσόφου, που σχετίζεται με την Αθήνα της εποχής κατά την οποία ο Νικίας συνήψε ειρήνη (422 π.Χ.) με τους Σπαρτιάτες, και γνωρίσαμε έναν από τους ορισμούς της δικαιοσύνης που έδωσε, σύμφωνα με τον οποίο «δικαιοσύνη είναι η συνεργασία».

Στην 3η και 4η ενότητα:

Γνωρίσαμε τις σχέσεις πολιτικής και ηθικής, που στηρίζουν την «ιδανική» πολιτεία, την οποία ο Πλάτων επινοεί ως καλύτερη από τα άλλα πολιτεύματα, σε σχέση με την παιδεία. Γνωρίσαμε την κριτική της ποίησης, που ο Πλάτων άσκησε επειδή θεωρούσε πως η μυθοπλασία δεν αποκαλύπτει την αλήθεια και επηρεάζει αρνητικά τους νέους. Συζητήσαμε, επίσης, για τον ρόλο του πολιτικού στη διακυβέρνηση της πόλης-κράτους, η οποία πρέπει να ασκείται, κατά τον Πλάτωνα, από τους άριστους, δηλαδή όσους συνδέουν την αρετή με τη γνώση.

Στην 5η ενότητα:

Γνωρίσαμε ορισμένες από τις πολιτικές και κοινωνικές απόψεις του Πλάτωνα για τη δυνατότητα των γυναικών να συμμετέχουν στην εξουσία εξίσου με τους άνδρες, τις τοποθετήσαμε στο ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο της εποχής και επιχειρήσαμε προέκταση με αναφορές σε σύγχρονους φιλοσόφους και στη σύγχρονη πραγματικότητα.